

ВЕСНИК

35²⁰_{ти} Литературен

ВЕСНИК

- Теодора Димова
*Из Всичко, което
се случва*
- Паулина Лависта
- Лица Либес
*Странната смърт
на четящите и
пишещите мъже*
- Антонио Морено
Всички ние сме Сараево
- Себиле Али
Казусът „Безсилна“
- Лорд Дансени
Бетмура
- Децата на известните
писатели
- Андрю О'Хейгън
за Егна О'Брайън
- Кейти Китамура



Рисушка Далиани Георгиева

Нова българска

- Снежана Дончева
- Ния Колаксъзова

Откритията на младите

- Серафим Владимирев
за Том Филипс

8-и МЕЖДУНАРОДЕН ПОЕТИЧЕН ФЕСТИВАЛ „СОФИЙСКИТЕ МЕТАФОРИ“, 12 и 13 септември 2026 г.

Международен поетичен фестивал „Софийските метафори“ е част от Календара на културните събития на Столична община. На 12 и 13 септември поети, преводачи и културни мениджъри от различни страни по света и от България, се събират в София, за да очароват, провокират и вдъхновяват. В рамките на два дена участниците в тазгодишния 8-и Международен поетичен фестивал „Софийските метафори“ ще пишат, превеждат и четат пред публика своите стихотворения. Осмото издание на фестивала предлага вълнуващи срещи както с млади поети, така и с утвърдени имена на поетичното изкуство. Тази година те са поетите-гости: Виктор Родригес Нунес (Куба/САЩ), Амир Ор (Израел), Алеш Щегер (Словения), Радка Рубилина (Чехия), Орелия Ласак (Франция), Имре Андраш (Унгария), Гьокченур Ч. (Турция), Дженк Колчак (Турция), Том Филипс (Великобритания/България), Кадрие Джесур (Турция/България), Беатрис Толиджян (САЩ/България). И българските поети: Амелия Личева, Кристин Димитрова, Иван Христов, Нинко Кирилов, Димана Иванова, Катерина Василева, Анастасия Стоева и ученици, лауреати от поетичен конкурс „Млада метафора“. Тази година поетични точки ще бъдат:

1. Софийски университет „Св. Климент Охридски“
2. Княжеската градина – известна като „градинката на паметника на Съветската армия“.

ПУБЛИЧНИ СЪБИТИЯ:

12 септември, 16.00 ч., Чешки културен център, София, ул. „Г. С. Раковски“ № 100

ПРЕМИЕРА НА ПОЕТИЧНИ КНИГИ

Представяне на триезичните стихосбирки на изгряващи поети от европейската платформа за поезия Versopolis.: „В търсене на лице“ на Орелия Ласак (Франция) и „Избрани стихотворения“ на Гьокченур Ч. (Турция) 12-ти от 18.00, книжарница Umberto & Co., ул. „Славянска“ 14

WELCOME POETRY – Международно поетично четене, Представяне на поетите, участници в осмото издание на Международен поетичен фестивал „Софийските метафори“

Музикални гости: Ели Раданова и Венци Дреников 13 септември, 18.00 часа, Чешки център, София, ул. „Г. С. Раковски“ № 100

МЕЖДУНАРОДНО ПОЕТИЧНО ЧЕТЕНЕ „СОФИЙСКИТЕ МЕТАФОРИ“

Заклучителна фестивална вечер, на която поетите ще представят пред широката публика творбите, създадени по време на поетичния пленер „Софийските метафори“, както на родния си език, така и в превод на български. След четенето Алеш Щегер (Словения) и Юре Тори, акордеон (Словения) ще представят поетично музикалния перформанс „Над небето под земята“. Всички събития са с вход свободен. Целта на фестивала „Софийските метафори“ е да популяризира зад граница българското културно наследство и да насърчи връзките и взаимоотношенията между българската и европейската култура и изкуство. И тази година Международният поетичен фестивал „Софийските метафори“ има подкрепа от Унгарски културен институт София, Чешки център София и европейската платформа за поезия Versopolis.

ISSN 1310-9561



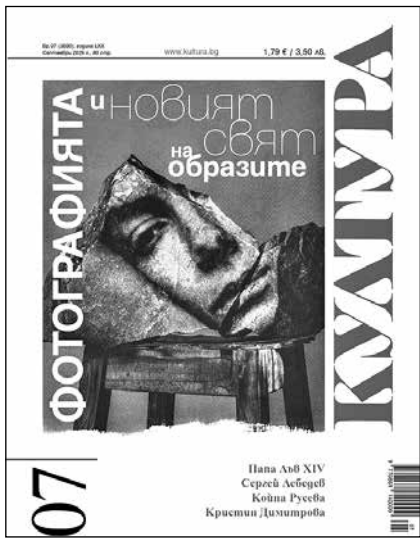
9 771310 956011





Християнство и култура, бр. 213

Темата „Християнство и истина“ е в центъра на новия брой 213/Лято на списание „Християнство и култура“. В едноименната рубрика са представени статиите на Димитрина Чернева Троицата и „вътрешният човек“. Психологически ли е „психологическият“ модел на Августин?, на *Дмитрий Мережковски* Августин, *както и текстовете на Мартин Ганев* Общението като онтология на любовта и ехаристийният етос и на *Пламен Моновски* Началото и вихрушката. Размишления върху един труден богословски въпрос. *В броя в рубриката* „Християнство и съвременност“ е представена и Енцикликата *Magnifica Huiusmodi* на папа Лъв XIV чрез главата от нея *Технология и господство. Величието на човечеството в светлината на обещанията на изкуствения интелект*. Темата „Християнство и история“ включва първа част от текста на *Александър Смочевски* Епископ Никодим Милаш (1845–1915) като канонист, а „Проблеми на съвременното православие“ – статията на *Ренета Трифонова* Когато образът на врага измести образа на Христос. *В рубриката* „Християнство и философия“ са представени текстовете на Давор Джалто *Анархия и йерархия: демократичният (poporpressive) сакрален ред и проблемът за „духовната аристокрация“* и на *Георги Каприев* Типове практикуване на истината във византийската философска практика, а в „Християнство и изкуство“ – *статията на Слава Янкиева* Скрипост и явност. Етични и онтологични асиметрии в „Скрит живот“ на Терънс Малик (2019) и „Зона на интерес“ на Джонатан Глейзър (2023). *Броят е илюстриран с фотографии на Николай Трейман от местността Грабарка, Полиа, наричана още Планината на кръстовете.*



„Фотографията и новият свят на образите“

е темата на брой 07 на сп. „Култура“. Вътре ще откриете разговор с доц. Георги Лозанов, озаглавен „Фотографическата срещу нефотографическата фотография“, анализ на Лиляна Караджова за тенденциите в съвременната европейска фотография, както и есета на Вилем Флусер „Жестът на фотографирането“ и Красимир Стоичков „Кой монтира света вместо нас?“. И още: откъс от енцикликата на папа Лъв XIV за изкуствения интелект, както и анализите на писателя Сергей Лебедев „Съветската окупация на Източна Европа е престъпление“ и на френската политоложка Мюриел Доменак – „Дали Европа е в стратегическа самота?“. И още: интервюта с Койна Русева, Кристина Димитрова, Едвин Сугарев, Ангел Иванов, Карло Мусо, Луси Крюгер, Дмитрий Курляндски, Саймън О'Нийл, Костадин Бонев. Фотографиите в броя са от времето, когато Варна е била в окомото на Кримската война, а разказът в рубриката „Под линия“ е дело на Алберт Бенбасат.

Том Филипс – да се влюбиш в отражения



„Миналото“ и „Бъдещето“ са софийски квартали, настояще няма. Можете да вървите по бул. „Руски“ или по „Царя“, да се разхождате по „Ждано“ или по „Пиротска“, да се чакате на пл. „Ленин“ ли на „Св. Неделя“, винаги ще стигате на едно и също място. Стихосбирката на Том Филипс „Автопортрет с тютюневи мустаци“ мисли поезията именно през тези исторически наслоявания, пукнатини и спомени на един град, който непрекъснато се осмисля през паметта. Тук времето се напластява, докато не постигне „най-добрата си имитация на неподвижност“. В тази градска вселена абстрактната меланхолия на прехода и паметта постепенно се утаява, превръщайки се в напълно септивен, материален свят от прах, звуци и предмети.

В основата на тази поетика стои археологическият срез на пространството. В стихотворението „Мрежа“ погледът на поета пропада вертикално от хоросана на стари сгради „долу през столетия, / долу през пространство... към римските гробници“. Градът е конструиран като система от пластове, където минали епохи и идеологии съжителстват в принудително съседство. В „Перспектива“ това съжителство е уловено без излишен патос: „от очаквано безсмъртие / до по-скромно оцеляване – тук, / където Ленин преди надзираше площада, / наблюдаван сега от света София“. Дори митологичният Аполон пред Банята е „скромен в бронза си“ и сякаш несигурен накъде да гледа, докато около него хората пълнят пластмасови туби с минерална вода. По същия начин, в пряк диалог с „Времеубежище“ на Георги Господинов, НДК е видян като „заседнала гигантска костенурка“ от едно друго време, чиято черупка от бетон и стъкло днес е завладяна от визуалното замърсяване на реклами на вериги и кафенета.

От тези мащабни исторически наслоявания Филипс плавно ни отвежда към едно далчевско възглеждане в детайла, където вещите носят тежестта на човешкото съществуване. В „Гледайки“ лирическият фокус се заковава в „стария фотобойл във файето“, който „мирише на тютюн и пом“ – самотен остатък от миналото, около който съседите се съветят „за покупки, цени, стотинки / или час по час извърлят бокалка“. Доминиращият жълт цвят, изведен още в заглавието на книгата, се разгръща като хроматичен код на износването и утаяването. Това е цветът на „странно жълтите пръсти“ на минувачите, на прашните следобеди, златните кубета, апартаментите, боядисани в охра, есенните листа и обедното слънце. Дори обикновената локва в „Доказателството“ придобива статут на древен феномен, надживяващ автомобилите и булевардите. Градът е разпнат между грубата материя и една почти стъклена крехкост. В „През времето на крехкостта“ той се смалва до „порцеланово градче“,

където най-тежкият грях е случайно да вдигнеш шум. Сред този застинал предметен свят природата се явява едновременно като спасение и застрашено място. В „Огледало за обратно виждане“ поетът отчита, че „приливът на човешки шумове / е влязъл в битка с гората, / която се застроява и престолява непрекъснато“. Срецу тази урбанистична схватка и срещу човешката тревожност, затъваща под „вълни от новини и мнения“ („Товарен влак“), сборникът противопоставя една чиста орнитология. В „Бързолети“ птиците прелитат невъзмутимо между две слънца, „онова над Африка и това над нас“, напълно чужди на човешката инерция и страх. В „Опит да се разбере еволюцията“ крехкото птиче тляо върху крачетата „по-тънки от кибритени клечки“, се превръща в съвършен урок по устойчивост, който смирява устрема на човека да бъде „върхът на Сътворението“. Тази способност за емпатия към уязвимото прелива и в космологичен план в „Планетите“, където поетът съчувства на разжалвания Плутон – „благодарение на човешкия инстинкт / да подрежда всичко в категории, / Плутон вече не е планета. / Съчувствам му“.

Така движението от общите размисли за времето достига до своята най-жива, конкретна точка: фигурата на софийския фланьор. В „Квартал“ Том Филипс създава може би най-емблематичния образ на своето пребиваване тук – чужденецът, който върви по бул. „Дондуков“, стиснал под мишница портрет на Невена Коканова от филма „Тютюн“, увит в целофан. В този жест се пресичат чуждият поглед и местната памет. Гласът на Филипс звучи дистанцирано и интимно, водейки ни по 11-и коловоз на Централна гара, през прашните улички около „Чумерна“ и тихите сополски зидове благодарение на деликатните преводи на Иван Христов, Кристина Димитрова и Петър Чухов. Едно от стихотворенията, които заслужават особено внимание, „На брега“, влиза в диалог с Христо Фотев и носи мотото от Уистън Хю Огън за Уилям Бътлър Йейтс. Загочният разговор между поетите е обединен от нестихващата любов към морето, спокойствието и свободата. „Автопортрет с тютюневи мустаци“ отказва да се поддаде на лесното превръщане на чуждото в екзотика. Сборникът ни убеждава, че смисълът и спасението се крият в способността да уловиш преходното, да забавиш крачка и да се възгледаш. Том Филипс ни напомня, че

С подкрепата на
Столична община



истинският град се състои от лицата на минувачите, тракането на трамваи и кратките паузи, в които човек внезапно забелязва „как меко, / как нежно, / как плитко / всичко се отразява / в себе си“.

СЕРАФИМ ВЛАДИМИРОВ

Том Филипс, „Автопортрет с тютюневи мустаци. Стихове от софийските ми дни“, Издателство за поезия ДА, С., 2026

ABROAD

Щеше да ме е срам, ако бях написала която и да е част от този сценарий

Преводачката на „Одисея“ Емили Уилсън отправя остри критики към блокбъстъра на Нолан

Уилсън, чийто превод на Омировия епос е хвален от режисьора, казва, че филмът е повърхностен и „неубедителен в своите послания“

Ангел Пулвър

Емили Уилсън е специалист по класическа литература, чийто превод на „Одисея“ от 2017 г. беше цитиран от Кристофър Нолан в интервюта преди появата на филмовата версия на епоса. Тя критикува открито неговата адаптация, подчертавайки, че „и липсва психологическа, емоционална, политическа и етическа дълбочина“. В унищожителен текст за *London Review of Books* Уилсън пише: „Надявах се, че афинетът на Нолан към темите в тази поема ще го изведе до нови творчески висоти и ще му позволи да създаде по-убедителни персонажи. Лентата обаче се отличава с обичайната за него комбинация от грандиозност и повърхностност... със своята обръкана визия и недобре развити персонажи филмът не успява да изпълни половинчатите си обещания по отношение на големите идеи – въпреки че е много добър в представянето на големи битки и гиганти“.

Преводачката добавя: „Във филма на Нолан отсъстват много елементи, които правят поемата велика. Екранизацията на „Одисея“ не казва нищо интересно по въпросите за времето, паметта, историята, войната или връзката между славното завръщане на един воин и живота на неговото семейство, съперници, приятели и съседи. Структурата на наратива е градена с евтими трикове.

Сценарият е несполучлив. Заг действията и думите на персонажите не стои убедителна мотивация. Липсват сцени със секс, а храната изглежда ужасно“. Уилсън, която ръководи департамента по класически изследвания в Университета на Пенсилвания, продължава атаката си в интервю за *Sunday Times*: „Филмът изобщо не ме развълнува. Мисля, че причината за това отчасти се корени в лошия сценарий“.

„Персонажите не притежават дълбочината на Омировите герои. Питам се: „Грижа ли ме е за този мъж, който се връща при жена си?“. Филмовата адаптация не дава аргументи за това.

Въпреки това Уилсън признава, че екранизацията на епоса вече оказва влияние върху културната осведоменост за античната гръцка литература, както и върху самото кино. Казва, че „все пак появата на филма е събитие, което трябва да приветстваме“. „Одисея“ връща публиката в кината... преводи на поемата, включително моят, се разпродават бързо... и може би филмовата адаптация ще убеди ръководствата на някои колежи да не съкращават департаменти по език, литература и история“. „Нолан, казва Уилсън, прави всичко възможно, за да накара широката публика да четете отново, и аз съм му благодарна за това“.

Превод от английски: РУЖА МУСКУРОВА

Източник: „Гардиън“, 27 юли 2026 г.



Емили Уилсън

Защо сме толкова еднали?

Новият роман на Джон Ланчестър „Виж какво ме накара да направя“ започва с описание на храна, точно както и най-прочутото му произведение – „Дълъгът към удоволствието“. И макар че храната тук не е от толкова значение, от каквото е в хитовия му роман, говоренето за нея издава вкусове, носталгии, отпраща към любими теми на Ланчестър като снобизма, презадоволеността, културата и псевдокултурата, самотоволното и госта празно живеене и пр. Аналогията не е случайна и защото зад привидния първоначален разказ – тук за семейния живот, любовта и изневярата, приятелствата и псевдоприятелствата, зейват отново темите за фалша, лицемерието, мрака, порочните човешки наклонности, и разбира се – прословутата ирония, която е запазена марка за писането на Ланчестър. Дори и по отношение на жанра отново имаме основание да говорим за преход към своеобразен трилър, както и за близост с „черната комедия“.

Не на последно място, описанията на храната от началото на романа дават повод на някои критици да кажат, че въпреки наличието на теми като криптовалутите и чатботовете, новият сатиричен роман на Джон Ланчестър има вкус на нещо от миналото и напомня социалните комедии на Дейвид Лодж, Фей Уелдън и дори тези на ранния Джулиан Барнс. Дали обаче защото четох романа в



контекста на събитията в България и по-конкретно – на убийството в Пловдив и разкритията за неонацистките уклони на младежите, го видях в по-друг контекст – не като белязан от миналото, а като маркиран от едно настояще, и още по-лошо – от едно бъдеще, което застрашително напредва. Бъдеще, в което анонимността на алгоритмите позволява не просто мъст, но и тласка към това невинни хора да бъдат обвинявани, линчувани, осъждани без съд. Позволява да се вменяват престъпления и изобщо – подстрекава да се дава воля на една всепозволеност, която отдавна е прекрачила границата на личния морал и личните задръжки. В този смисъл наглед забавният роман на писателя може да се прочете и като мрачна присъда и прогноза.

Сюжетът се върти около един хитов сериал – „Изневяра“, в основата на който се оказва реалната любовна история на едно семейство, с всички техни ритуали, таен език, привички. Имал ли е съпругът любовница, тя ли пише сценария на сериала? Трябва ли литературата да е автобиографична? Останало ли е място за въображението в съвременния свят, или всичко е голата истина? Къде минава границата между факт и фикция? Кой има право да разказва? Можем ли да си присвояваме чужди истории? Това са само част от въпросите, които „Виж какво ме накара да направя“ индиректно поставя и които засягат природата на творчеството, в частност на писането, и разсъжденията за съвременното изкуство, като така романът индиректно влиза и в големия дебат за автотекстуалността. Зад тези въпроси обаче прозира и едно друго питане, което вече засяга природата на самия човек, и това е питането как анонимността на мрежата променя човешкото и докъде може да се стигне в желанието за отмъщение. Кога започваме да изпитваме наслада, че сме успели да накажем невинен човек? И толкова

ли е неустойчив азът, че на всяка възраст да може да се подгаде на злото и да се окаже, че нищо дотогава – възпитание, натрупана биография, изградени личностни характеристики, не могат да го спрат от изкушението да се превърне в чудовище. Джон Ланчестър на пръв поглед не клейми социалните мрежи, но индиректно романът му е присъда над един свят, който позволява през чатботовете да се крадат биографии и да се наказват невинни. Много критици казват, че тук при Джон Ланчестър наблюдаваме сблъсък между поколенията, че целта му е да представи „състоянието на нацията“, да покаже неравенствата, да представи бейби бумърите като поколение, което си е присвоило всичко, и милениълите, които трябва да живеят с последствията от това и за които борбата е много трудна. В някаква степен романът тръзва от идеята, че първите ще си получат заслуженото, ще бъдат наказани. Въпросът обаче е, че алтернативата се оказва същата. В романа на Ланчестър поколенията се оказват едни и същи и едновременно лишени от морални задръжки. Като бейби бумърите със същата лекота усвояват порочните закони на социалните мрежи. И едните, и другите се оказват едни и същи податливи на анонимността, с която заразява мрежата и с която убива морала. Изобщо, оказват се себеподобни, доказвайки правотата на внушенията на заглавието на романа, което между другото е заглавие на песен на Тейлър Суифт от 2017 г. с ясномото послание – вие ни доведохте дотук и затова и ние станахме такива.

АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА

Джон Ланчестър, „Виж какво ме накара да направя“, прев. от английски Надежда Розова, изд. „Обсидиан“, С., 2026

Пътешествие на откритията: наръчник за четене на „Одисея“

Филмовата адаптация на античния гръцки епос, създадена от Кристофър Нолан, събуди нов интерес към класическата творба. Предлагам преводи, подкасти и аудиокниги, които могат да направят света на Омир по-достъпен и разбираем

Йоан Марк Джоунс

Преди време „Одисея“ за мен беше трудна и неразбираема. Не можех да запомня многото герои и чудовища, както и да се справя с пороя от синове и дъщери. Повтарящите се устойчиви съчетания, свързани с устната традиция, ме уморяваха и затрудняваха четенето. Измъчих се с превода в проза на Е. В. Рийо от 1946, редактиран от сина му Д. К. Х. Рийо, който ми се строи пълноценно. Няколко пъти започвах книгата на Омир и я оставах настрана непрочетена. Но също като сирените, трудните книги притежават омагьосваща сила. Скорошната екранизация на „Одисея“ ме накара отново да посегна към епоса, като този път избрах различен подход. Говорих със специалисти по класическа литература и направих проучване, което имаше за цел да направи недостъпното достъпно.

Преди да прочетете „Одисея“, се запознайте с „контекста“ – проучете основните теми и събития в поемата – ми каза Антъни Макринос, преподавател по класическа литература в Лондонския университетски колеж. Той ми прати безкраен списък с препоръчани от него източници и аз се озовах в Британския музей, насред горещата вълна, за да науча повече за микенската цивилизация и Древна Гърция. Същата вечер се „разхладох“ с документалния филм на Саймън Армистидж „Богове и чудовища“, който представя интригуващ поглед към нашия несвършен герой.

Но най-добрата препоръка беше подкаст. Забавният *Instant Classics*, представен от Мери Биърд и Шарлот Хигинс. Бих искал да харесвам нещо толкова силно, колкото водещите на подкаста харесват поемата на Омир. Техният ентузиазъм е заразителен, а прозренията им – забележителни. Разбрах, че книгата изпреварва постмодернизма с почти три хилядолетия – със своята склонност към нелинеен сюжет и автореферентност. Разбрах, че поемата не е само разказ за приключенията на Одисей по пътя му към

дома – тя е пътепис, семейна сага и история за съзряването. Вече няха търпение отново да се върна към поемата. Изборът на добър превод беше нещо особено важно. Ребека Лембе, професор по гръцка литература в Кеймбриджкия университет, ми препоръча новия превод на Даниел Менделсън. Макринос, Биърд и Хигинс препоръчват на широката читателска публика превода на Емили Уилсън. Избрах интерпретацията на Уилсън в издание от поредицата *Norton Critical Editions* – заради подробните бележки под линия, картите, приложенията и резюметата, които са в помощ на всеки затруднен читател. Преводът на Рийо, който четох преди време, имаше своите достойнства, но достъпната проза от 1946 г. звучеше архаично през 2026 г. Не съм сигурен, че редактираното издание от 1991 г. трябваше да следва отново устойчивите съчетания на устно предавания епос. Д. К. Х. Рийо нарича повторенията „стари приятели“, но аз ги определям като „грознещи братовчеди“. За разлика от тези текстове, преводът на Уилсън ми се стори модерен и въздействащ. Оригиналният език на поемата разчита на сложната метрика на дактилния хекзаметър, докато Уилсън избира ямбичен пентаметър, който налага енергичен ритъм и е познат на англезичните читатели. Тя преосмисля формулите на Омир, отклонява се от стилистичните похвати на устната традиция и създава един по-достъпен и приобщаващ текст. „Когато чета книга с множество персонажи, ми каза Лемле, правя схема на връзките между тях на лист хартия“. Въпреки познанията ми за по-широкия контекст и добрия превод, на който попаднах, текстът пак ме затрудняваше, особено в книги 1–4. Реших и аз да създам схема, която да онагледя всички важни персонажи, техните взаимоотношения и роли в текста. Получи се голяма бъркотия, но този „пищов“ ми помогна да проследя с разбиране всяка нишка от сюжета.

След като се въоръжих с познания за контекста, подходящ превод и помощна схема, поемата стана далеч по-разбираема за мен. „Ако повторенията отблъскват читателите, които четат текста за първи път, обяснява Лемле, то тогава е добре да чуют поемата“. Аудиокнигите вдъхват живот на „Одисея“, връщайки се към първоначалната ѝ форма. Често Омировата поезия е рецитирана в съпровод на музика, изпълнявана на лира; все пак прочитът

на Иън Маккелън би свършил чудесна работа – текстът на аудиокнигата е в превод на Робърт Фейгълс. И един съвет за финал, който е приложим както за четенето на „Одисея“, така и в живота въобще – избягвайте записа на Майкъл Кейн, генериран от изкуствен интелект. След години усилия най-накрая прочетох „Одисея“. Поемата е удивителна, модерна, с интригуващ и динамичен сюжет. Одисей е големият несвършен герой, който е в състояние да прави множество грешни избори. Песни 9-11 са като ураган, който ни превежда през една от най-великите истории, разказвани някога. Антиной се оказва истински негодник, а Песен 22 просто е изключителна. Може би съм единственият читател, който възприема по този начин Песен 17: бях съкрушен, когато кучето Аргос разпознава Одисей, а героят плаче, защото не може да му покаже любовта си. Но това не е краят на приключението. Хората на изкуството продължават своя разговор с текста на една от най-старите и велики творби на световната литература. Мога да продължа своето пътешествие с „Одисеята на Пенелопа“ на Маргарет Атууд или „Цирцея“ на Магелин Милър. Или да се обърна към големи поети като Дерек Уолкът или Майкъл Лонгли. Възможно е да се побъркам и да прочета отново „Одисея“. Но преди това ще си взема пуканки и ще се настаня в киносалона, за да видя филма.

Превод от английски: РУЖА МУСКУРОВА

Източник: „Гардиън“, 16 юли 2026 г.



Сигридюр Хагалин Бьорнсдотир, „Островът“, прев. от исландски Светла Стоянова, изд. ISU, С., 2026, 264 с., 13.60 €

Сигридюр Хагалин Бьорнсдотир е една от водещите исландски писателки, с вкус към дистопиите. Работи и като журналистка. Преведеният на български роман е номиниран за Исландската дамска литературна награда и за Културната награда на „Даблагид“. През 2023 г. получава Наградата на книжарниците. Има над 10 превода и предстои да бъде екранизиран. Както и повечето романи в жанра, и тук акцентът е върху нестабилността на морала, върху уязвимостта на човешкото, а и на света ни такъв, какъвто го познаваме днес.



Мария Касимова-Моасе, „Око“, изд. „Сиела“, С., 2026, 695 с., 17 €

Новият роман на Мария Касимова-Моасе е своеобразна семейна сага, но и заявка за вглеждане в сложната история на българското общество, минало през социализма, Възродителния процес, ранния мутренски преход. Във фокус са жените, техните истории и избори, тяхната битка за оцеляване, техният начин да се справят през любовта и прошката.



Каро Клеър Бърк, „Минали години“, прев. от английски Майре Буюклиева, изд. „Сиела“, С., 502 с., 16 €

Каро Клеър Бърк е американска писателка и журналистка. Води подкаст и е известна с провокативния си, сатиричен тон. Романът, който е безспорен бестселър в САЩ и се появява почти светкавично на български, поставя въпроси за извоюването от жените, за всичко онова, което влияе върху самоопределянето и т.нар. женска идентичност, а малко по-общо и пита за границата между реалността и фантазиите, като подкопава идеята, че миналото непременно трябва да се идеализира.

Паулина Лависта: Октавио Пас беше непоносим, Хуан Рулфо много срамежлив, а Борхес приличаше на светец

Първенец в почти всичко, мексиканската фотографка прави преглед на дългата си кариера, на творческите и семейните си отношения с писателя Салвадор Елисондо и на хората от културния елит, които е снимала и към които се причислява и тя



Давид Марсиал Перес

Мексико Сити, 11 юли 2026 г.

При първите канки гъжд Паулина Лависта спира разговора и моли да преминем направо към снимките от интервюто. В двор, пълен с нопали, в една галерия в Мексико Сити, тя позира с ръце на кръста, после си оправа коприненото синьо шалче и застава в профил, с ръце в джобовете на своя зелен блейзър. Скоро ще навърши 81 години, но външният ѝ вид е все още на френското „нубел ваг“ момиче, което най-изисканите мексиканци обожаваха през 60-те години. Излъчва космополитен и изтънчен аромат на детство, изпълнено с уроци по балет, пътешествия до Германия, където слушат оперите на Вагнер, и на празненства в семейния им дом, през който са преминали Педро Инфанте, Долорес дел Рио и писателят Салвадор Елисондо, нейният бъдещ съпруг. Винаги е била в крак с последните тенденции. На двадесет и една годишна възраст е една от петте жени от първия випуск на Филмовото училище в Мексиканския национален автономен университет. Скоро се прехвърля от кадъра в движение към статичните кадри. Тук документална снимка, там концептуална снимка, една своеобразна игра на наративи, която тя нарича фототекст; много портрети, особено на хора от културния елит през втората половина на XX век, към който и тя принадлежи. Преди да завали, Лависта изрежда откъде тръгва нейният живот и първата част от кариерата ѝ, белязана от нейната съдбоносна връзка със съпруга ѝ.

Въпрос: Как премина Вашето детство сред толкова творци?

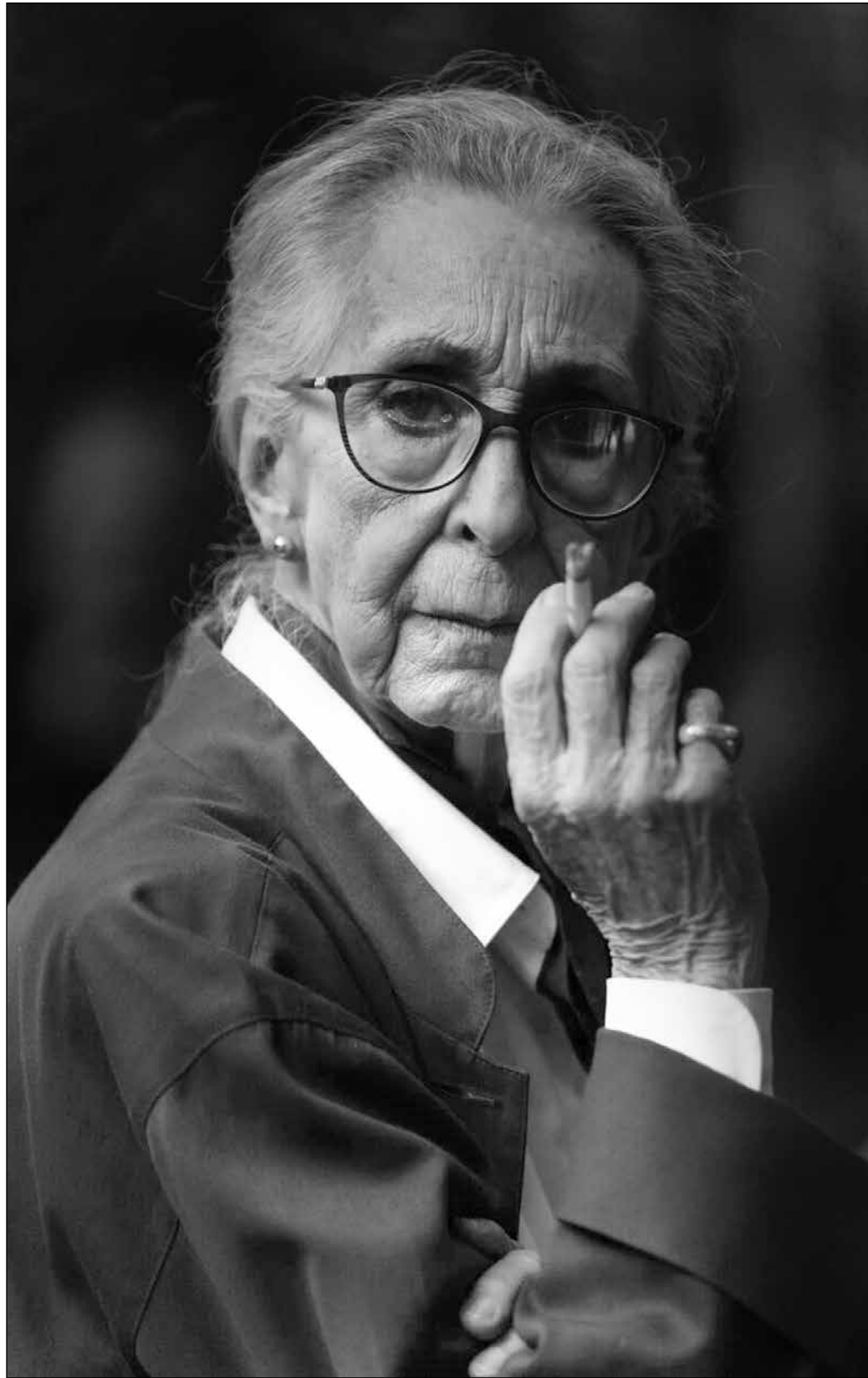
Отговор: Баща ми е автор на филмовата музика на повече от 400 филма. Все беше на пианото, а майка ми беше художничка. Актърите и музикантите идваха вкъщи, за да репетират. Когато бях дете, на ръце ме носеше ту Долорес дел Рио, ту Педро Инфанте. Едва през 1952-ра научих кои са те, когато се появи телевизията. Бях на седем годинки и баща ми участваше в една звездна телевизионна програма, като дирижираше някакъв оркестър в Академията за изящни изкуства.

В.: На петнадесетгодишна възраст Вие вече бяхте модел.

О.: В киното настъпи криза, започнах да помагам на баща ми за едни реклами. Винаги обаче мечтаех да застана от другата страна. Когато бях дете, ходех на уроци по балет. Гледах черно-белите снимки на балетистите във въздуха и си казвах „Защо не падат?“. Тази загадка ме отведе по един много дълъг път. Започнах като помощничка в киното, после станах продуцент, създадох пет филма.

В.: Как решихте да постъпите във Филмовото училище?

О.: Заради работата ми като



Паулина Лависта в Мексико Сити
Феликс Маркес

помощник-режисьор и понеже в дома на моите родители се запознах с писатели като Хосе Агустин, Росарио Кастельнос и с бъдещия ми съпруг Салвадор Елисондо. Те ме посветваха да постъпя в Университетския център за кинематографски изследвания. Бях от първия випуск през 1963 година. Имах великолепни преподаватели като Габриел Гарсия Маркес и Анхелика Ортис, продуцентката на Луис Бунюел.

В.: Работихте с Алехандро Ходоровски за създаването на „Фандо и Лис“.

О.: Това беше първият ми опит като кинорежисьор. Той беше много луд. Даже не можех да повярвам. Имаше една сцена, за която му трябваха 12 дебелащи и 50 килограма спагети, за да представи „Тайната вечеря“. Купих няколко кофи и направих спагетите. „Я да видим, моето момиче“, ми казваше той. А аз си бях с моя минижуп. В качеството си на кинопродуцент по минижуп успях да получа много разрешителни. Бях хубава и минижупът ми помагаше. Веднъж, в град Пуебла, ми казаха да отида в полицията, за да ми дадат разрешителни да снимаме по улицата. Отидох с моя минижуп и на следващия ден имаше 100 полицаи.

В.: Как изглеждаше федералната столица през 60-те години?

О.: Много аскетична. В неделните дни нямаше какво да се прави. Беше много скучно. Баща ми обаче организираше музикални сбирки, беше с много разкрепостен дух, слушахме оперите на Пучини.

В.: Не ходехте ли да танцувате в някогашните салони?

О.: Ние, момичетата, не ходехме по тези места. После, вече като фотограф, да. Имаше големи класови разлики. Баща ми ме заведе в Германия, за да слушам Вагнер. Това беше истинско образование. По време на тези пътувания благодарение на една моя немска приятелка открих „Бийтълс“. Федералната ни столица беше много провинциален град. Падна ми се да преживея всички промени, които започнах да снимам. Имам снимката на последния трамвай. Със съпруга ми притежавахме един великолепен апартамент в „Парке Мехико“, който бяхме съединили с една врата. Всеки си имаше своето пространство. Когато приключвах моята работа, аз му показвах моите снимки, а той текстовете си.

В.: На колко години бяхте, когато заживяхте заедно?

О.: На 23. Салвадор беше мой преподавател в Центъра по кинематография, но го познавах, откакто бях на осем годинки, той беше един от участниците в сбирките на баща ми. Беше семеен приятел. Когато се върна от Европа, аз бях на 13 години, а той на 26. Идваше вкъщи, започваше да говори и аз му се възхищавах. Но беше женен. Винаги ме е харесвал, заговори ме чак когато пораснах. Вече се беше развел. Уредихме си среща на 17 декември 1968 година и никога повече не се разделихме. Беше невероятно.

В.: Днес, ако започне такава любовна история, ще възникне дебат.

О.: И тогава предизвика дебат, стана голям скандал. Казваха на майка ми, че щял да ме убие, че бил наркоман. Това бяха митове, заради „Фарабеф“, голямото му литературно произведение за живота и смъртта. Той беше прекрасен човек. Понякога прекаляваше с пиенето и беше доста ревнив, имаше своите недостатъци, но в него преобладаваха положителните качества.

В.: Кои?

О.: Научи ме да прилагам законите на божествените пропорции, да откривам решение на моите творби в пространството. Обожавах го. Беше изключително интелигентен и много енергичен човек. Имах много красиви обожатели, но ми трябваше мъж като него. В момента, в който си купих фотоапарата, ние станаме гаджета. Бракът ни беше строг, посветен на израждането на една творба. Представете си, че той написа цял роман, вдъхновен от една снимка („Фарабеф“). Видя снимката, започна да учи китайски и измисли как да сглоби текста, който още е авангарден, след 60 години, откакто е публикуван.

В.: По някакъв повод сте казали, че отдавате по-голямо значение на творчеството на Вашия съпруг, отколкото на Вашето.

О.: Да, на него отдавах по-голямо значение. Той почина през 2006-а и аз донякъде бях потънала в забрава, защото му се бях посветила. Докато беше жив, публикувах 14 негови книги. Създадох документален филм за него, а сега редактирам дневниците му. Остава 84 тетрадки. Другата част от архива му е в Принстънския университет.

В.: Имате ли чувството, че Вашето творчество е останало донякъде в сянка?

Х У Д О Ж Н И К Н А Б Р О Я

ДАЛИАНИ ГЕОРГИЕВА е родена и израснала в Будапеща. През последните години живее в София – града на нейните родители. Завършила е специалност „Графика“, а по-късно и „Сценография за куклен театър“ в Националната художествена академия. Вдъхновява се от природата, приказките, поезията, луната и чудесата на света.



Паулина Лависта в „Галерия 526“ в Мексико Сити на 17 юни
Феликс Маркес

О.: Не, в никакъв случай. Аз изразявам възхищението си към него, като се състезавам с него, нищо повече. Той ми казваше: „Ще си отида от този свят, без да съм направил и една книга. Знаеш ли? Няма нито една книга за моето творчество“.

В.: Чувствате ли се малко непризната?

О.: Не, никога не съм се стремяла да бъда призната. Правила съм много неща: изложбата в Музея за съвременно изкуство, публикувах във всякакви списания, не мога да се оплача. Но истината е, че отдадох по-голямо значение на неговото творчество. ... След като направихме преждевременно снимките заради дъжда, нашият разговор продължава, докато Паулина Лависта разглежда изложбата „Черно-бели тематик“ – един панорамен преглед върху нейната кариера. Когато стига до блока на своята най-концептуална творба, композиции с намигване към Анри Матис или Алберто Джакомети, тя признава, че са ѝ любимите: „Истинският ми аз е тук“. На нейката в двора, където проведохме първата част от нашето интервю, по земята има остатъци от пепел, които изчезват от водата. През първия час Паулина е изпушила пет леки цигари. Отказала се е от намерението си да спре да пуши: „Не мога да работя. Поне вече не пуша в тъмната стая“.

В.: Защо има толкова портрети на интелектуалци?

О.: Защото им се възхищавам и защото това беше моята среда, макар че много от тях бяха по поръчка. От това живеехме: Салвадор пишеше за вестника, а аз правех снимки по поръчка.

В.: Вярно ли е, че ги редактирахте с четка?

О.: Ами донякъде. Нито една снимка, която излиза от тъмната стая, не е чиста, има много точки по нея. Това се нарича ретуш. Понякога обаче някоя жена ми плащаше и аз стоварвах една огромна четка върху талията ѝ.

В.: Вярно ли е, че сте направили ретуш на двойната брадичка на Октавио Пас?

О.: Да, много му хареса и заради суетата си я взе. Аз обаче му направих много снимки.

В.: Какъв беше той?

О.: Беше непоносим, голям догматик. Веднъж се скараха със Салвадор заради Пол Валери, но после се сдобриха. Беше голям закрилник на Салвадор.

В.: А на Борхес сте направили единствената му снимка в Мексико.

О.: Работеха заедно със Салвадор и аз имах привилегията да си поприказвам с него около половин час. Вече беше много възрастен и не виждаше. Кожата му сякаш беше прозрачна. Приличаше на светец.

В.: За Хуан Рулфо даже направихте документален филм.

О.: През 1960-а моят преподавател Антонио Рейносо направи късометражен филм по сценарий на Хуан Рулфо. Гледах ги, че работят заедно, но много по-късно ми каза, че е и фотограф. Даже ми подари една снимка. Прекаляваше с пушенето и с кафето. Беше много стеснителен и изключително скромен човек, обаче знаеше много – за музиката, за медицината, за мексиканските народи. Беше много начетен.

В.: Какво мислите за скорошното разобличение на Елена Понятовска, че е била изнасилена от Хуан Хосе Ареола?

О.: Вярвам ѝ. Тя е била дете, а той е бил на 50 години. Обърнете внимание, че от всички писатели, които виждате тук, Ареола никога не се обърна, за да ме погледне. Снимах го няколко пъти, но не изпитвах никаква емпатия към него. Нашите погледи никога не се срещнаха. Беше много особен човек.

В.: Не се ли опита нито един от тези мъже поне да Ви направи някакъв намек?

О.: Не, освен това аз бях много влюбена в Салвадор, никой не беше на неговото ниво. Само Алехандро Роси, и затова не е сниман тук. Няколко пъти ме сграбчи. И написа нещо за мен, което Салвадор не прочете. Каза, че тялото ми е като на „имперска кабаретна актриса“. Истината е, че имах хубаво тяло. Слава богу, че Салвадор не го прочете, иначе щеше да го пребие.

В.: Имало ли е случай да се сбие от ревност?

О.: Да, разбира се, но беше нисичък. Затова баща ми го изпрати в боксовата школа. Веднъж подцени Карлос Фуентес, който беше по-висок.

В.: Сбиха ли се?

О.: Да, заради покер. Бяха от една обществена прослойка, деца на дипломати.

**Превод от испански:
МИЛЕНА МАРИНКОВА**

Източник: <https://elpais.com/mexico/2026-07-11/paulina-lavista-paz-era-inoportable-rulfo-muy-timido-y-borges-parecia-santo.html>



Еманюел Левинас, „Опити върху мисленето-за-другия“, прев. от френски Тодорка Минева, изд. „СОНМ“, С., 2026, 286 с., 12,00 €

Еманюел Левинас е един от най-важните мислители на изминалия век, чиято философия е концентрирана около това как да понасяме другия без алергия, как да култивираме толерантност, как да се научим да мислим себе си през отношението с другите, а не през самодостатъчността и егоизма. И тъй като като че ли днес, при това не само в България, идеите му са още по-важни, е чудесно, че СОНМ предлага този великолепен сборник с текстове, писани от 1951 до 1990 г., които могат да се разглеждат като своеобразен ключ към учението на мислителя за етическите измерения на другостта. Преводът е на Тодорка Минева.



Сири Хуствет, „Истории за призраци“, прев. от английски Жечка Георгиева, изд. „Колибри“, С., 342 с., 13 €

Откровен, но без преминаване на граници, за смъртта, но без да е тежаво депресираш, с вкус към историите, неочакваното и с много размисъл за това как се понасят скръбта и загубата, романът на Сири Хуствет е за Пол Остър и паметта. Роман за писателя и неговите вкусове, за любовта му с авторката, за семействата им, приятелствата, но и за безпощадността на жълтите новини и нахлуването в личното, за политиката, 11 септември, катастрофата Тръмп... Пореден роман, който доказва, че думите на Остър за Сири, наречена от него *интелектуалката в семейството*, не са куртоазен комплимент.



Мишел Уелбек, „Позиции 2020“, прев. от френски Александра Велева Красимир Петров, Атанас Сугарев, изд. „Колибри“, С., 352 с., 14 €

Важна книга за всички почитатели на Уелбек, защото това не е просто сборник от журналистически текстове, а още един начин да се улови провокативната мисъл на писателя, да се разберат идеите му за природата на романа като жанр, който поема фикция, но и теория, философия, журналистика, както и вижданията му за съвременното общество, киното, секса...

Проблемът с критическата рецепция на масова литература: казусът „Безсилна“

Какво е масовата литература и защо за нея липсва критична рецепция?

„Масовата литература“ често се описва като явление, в което художествената словесност се опростява и стандартизира. Авторите ѝ обикновено залагат на формула, която гарантира бърза забавна четивност, но намалява възможността за критически разсъждения. Тя е третирана повече като пазарен продукт, отколкото неизменна част от съвременната литература.

Проблемът с рецепцията на масовата литература в България не може да бъде разглеждан изолирано от по-широката криза на четенето и функционалната грамотност. Юлия Савова в своето изследване върху ролята на библиотеките в съвременното българско общество показва, че българските ученици често демонстрират базисни умения за четене, но изпитват затруднения при интерпретацията, анализа и критическата оценка на текстове. Данните от международните изследвания PISA сочат, че значителна част от младите хора могат да извличат пряка информация от текста, но не успяват да разпознават внушения, идеологически послания и сложни връзки между отделните елементи на произведението (Савова 2021: 6).

Този дефицит има пряко отношение към начина, по който се възприема масовата литература. Ако читателят не е обучен да анализира текстовете критически, той трудно може да разграничи жанровата конвенция от творческата оригиналност, както и да разпознае проблематични наративи, токсични модели на взаимоотношения или прекомерно използване на вече съществуващи литературни схеми. Литературната критика все по-рядко достига до масовата аудитория. Показателно е, че изборът на книги се влияе основно от приятели и роднини, докато мнението на учители, литературни специалисти и критици има минимално значение (Савова 2021: 7). Така се създава затворен кръг, в който читателският вкус се формира почти изцяло от пазара и социалните мрежи.

Според Умберто Еко голяма част от произведенията на масовата култура са „затворени текстове“ – конструирани така, че да предизвикват предвидими емоционални реакции у читателя. Тяхната цел не е да провокират интерпретация или съмнение, а да осигурят познато удоволствие (Еко 1979: 8). Масовата литература функционира чрез механизма на повторението: читателят изпитва удовлетворение именно защото разпознава вече познати модели, персонажи и сюжетни ситуации. Тя е „машина за отмора“, потвърждава очакванията на читателя, вместо да ги предизвиква (Еко 1979: 122).

Именно затова жанровете като *romantasy* и *dark romance* се радват на огромна популярност в България. Те предлагат предварително познати емоционални структури: врагове, които се влюбват, опасен, но привлекателен мъжки персонаж, героиня, която открива собствената си сила, социална система, срещу която трябва да се бунтува. Читателят влиза в текста с ясни очаквания и получава точно това, което търси.

Масовите жанрове (фентъзи, любовни романи, чиклит, *dark romance* и др.) остават в периферията на официалната литературна критика. Български литературоведи и критици констатираме, че интересът към високата литература и нейния анализ остава настрана „популярната култура“, а интелектуалният дискурс е затворен в академични среди. Ако в миналото е съществувала белетристична критика, която вниква в популярната култура обективно, а не елитарно, днес такава почти липсва. Както отбелязва литературният историк Панко Анчев: „Днес българската литература е лишена от своята критика. Рецензиите, литературните бележки и рекламните анотации (...) не са критика – те са нещо като носталгия по нея, неин заместител“ (2015). По този начин читателите остават без водач в жанровите тенденции, а пресата не разисква широко как „индустрията на четивата“ влияе върху вкусовете и културата.

Казусът „Безсилна“ на Лорън Робъртс и защо има значение

В съвременната жанрова литература авторите често ползват добре познати тропи и мотиви. Проблемът възниква, когато сходствата не са просто сходни пейзажи или теми, а почти дословно заимствани сюжетни ходове. Потребител в онлайн форум изтъква, че е нормално различни автори да „имат подобни идеи или да заимстват тропи“, но „трябва да спрем да си затваряме очите“ пред открито присвояване на цели светове (*Are we blurring the lines between trope and plagiarism?*). Иначе казано, всеки може да ползва мотивите на бедната девойка и принца, но пресъздаването на конкретни сцени, редове и персонажи от друго произведение вече е плагиатство. Ярък пример за тази спорна граница е преводният бестселър „Безсилна“, издаден у нас през 2024 г. (изд. „Робертино“). Слухове и онлайн коментари сред англоговорещи фенове на жанра сравняват романа с „Алена кралица“ (*Red Queen*) – поредица от Виктория Айвърд, издавана в България от изд. „Сиела“. Обемът на сходствата е възмутителен и варира от широко разпространени маркери на жанра до идентични сцени и цитати. Обществото на привилегировани хора със способности и потисната прослойка, без любовен триъгълник между героинята и двамата братя, бунтовническо движение, противопоставящо се на режима, балове, участия в състезания – всичко това са сравнително клиширани сюжетни линии, които могат да бъдат открити надлъж и шир в тийнейджърската литература. Силни реакции обаче предизвикват отделни сцени с конкретика: сестра шивачка, която претърпява тежко нараняване на доминиращата си ръка, главна героиня, която среща главния герой, докато се опитва да го обере, тайни уроци по танци през нощта в приготвяне за бал, на който е поканена от брата на любимия си. Всичко изброено се случва и в двата романа. Приликите се стичат дори до реплики. По време на гореспоменатият бал, докато танцуват, партньорът и на двете герои казва следното:

Red Queen, Victoria Aveyard (2015:226)	Powerless, Lauren Roberts (2023:170)
„Sorry,“ he says, half embarrassed. „Thought you were ready for it.“	„Sorry, I thought you were ready for it,“ Kitt chuckles...

С цел пряко сравнение са използвани оригиналните цитати, но в превод и двата биха гласели: „Съжалявам, мислех, че си готова за това“. Тъй като „Алена кралица“ е издадена с години преди „Безсилна“, можем да предположим, че е първоизточникът. Интересното е, че този дебат почти не присъства в българското литературно пространство, въпреки че поредицата е бестселър и тук и дори се очаква екранизация. Докато в англоезичните читателски общности съществуват хиляди дискусии, ревюта и сравнителни анализи, българският читател обикновено се среща единствено с маркетинговото представяне на книгата. Така рецепцията на произведението остава ограничена до въпроса дали то е „интересно“ или „завладяващо“, без да се обсъждат проблемите на оригиналността, литературната стойност и жанровата формулировка.

Няма специализирана статия или критика, която да разглежда романите на нашия език. Липсват и официални становища от издателите. Така за средностатистическия читател проблемът остава невидим: той възприема „Безсилна“ просто като още един популярен романтичен фентъзи бестселър. Журналистите и критиците по традиция не обръщат внимание на жанрова литература, което допълнително скрива дебата от обществото. Следователно проблемът с „Безсилна“ не е дали при Лорън Робъртс е налице юридическо плагиатство, а че българската читателска среда няма развит механизъм за критическа рецепция на масовата литература. В резултат на това въпросите за оригиналността, жанровите клишета и проблематичните послания остават извън публичния дебат, което е в ущърб на цялата читателска общност. По този начин огромна част от читателската публика остава неинформирана и уязвима към търговските внушения на книгите. Затова голяма част от аудиторията приема подобни сходства безкритично.

Понятието на Еко за „абераантно декодиране“ отразява това. То описва ситуацията, в която читателят не разполага с необходимия културен и критически инструментариум, за да разчете даден текст по начина, по който той функционира. Вместо да разпознае зависимостта от други произведения или

проблематичните идеологически послания, читателят възприема текста като напълно оригинален и безпроблемен (Еко 1979: 8). Липсата на критична рецепция за жанрова литература играе роля точно в отнемането на този инструментариум. В международни анализи вече се обръща внимание, че доста от книгите, спадащи към най-популярните жанрове в момента, идеализират насилие и злоупотреба (пленничество, изнасилвания и др.), представяйки ги като част от „страстен“ сюжет. Тези истории създават у младите читатели изкривена представа за взаимоотношенията. В България броят на достъпната литература с подобни теми нараства, но в медиите липсва дискусия за това. Вследствие погрешностите ще приемат необратимо някои от тези сюжетни линии за действителност или романтична идилгия, защото липсва достъпна критична перспектива върху масовата литература, на която те са целевата публика.

Изводи и заключения

Пиер Бурдieu разглежда вкуса като социално обусловена категория. Според него популярният вкус се характеризира с търсене на непосредствено емоционално удоволствие, докато по-високите форми на културна компетентност предполагат дистанция, анализ и внимание към формата (Bourdieu 1984: 6). Литературното произведение не се възприема само като история, а като сложна художествена конструкция.

Тази идея е пряко приложима към съвременния български книжен пазар. Доминацията на проблематични жанрове не е случайна. Те предлагат силна емоционална ангажираност, ясни морални конфликти и лесно разпознаваеми сюжетни модели. Те отговарят на търсенето на непосредствено удоволствие, без да изискват значителен културен капитал или сложна интерпретация. Липсата на критическо образование допълнително затруднява читателите да разграничават литературната стойност от чистото потребителско удоволствие. Следователно проблемът с „Безсилна“ трябва да бъде разглеждан не просто като спор за плагиатство, а като симптом на по-широк културен проблем. Българската литературна среда все още няма ефективни средства за критическа рецепция на по-масовата литература. Ако най-четените книги не са обект на сериозен анализ, читателите остават сами в процеса на интерпретация. Това затруднява формирането на възискателна читателска култура и позволява на пазарната логика да определя почти изцяло литературния вкус.

За да се изгради по-зряла читателска култура в България, е необходимо да се насочат усилия към критическото образование и медийната грамотност. При анализ на художествени текстове трябва да се обръща внимание не само на „високата“ литература, но и на жанровете бестселъри. Трябва ясно да се покаже на читателите, че и те подлежат на близко четене и внимателно разискване. Не за да уплътним джобовите на издателите, а за да се развие способността на младите читатели да четат дори в свободното си време критично и да разпознават манипулативни техники, клишета и етични проблеми в текстовете. Само така масовите четиви в България могат да започнат да се възприемат не само като лесно четиво, но и като предмет на задълбочена оценка с отговорно отношение към техните жанрови тропи и послания.

СЕБИЛЕ АЛИ

Библиография

Aveyard, Victoria. *Red Queen*. New York: Harper Teen, 2015.
Bourdieu, Pierre. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press, 1984.
Еко, Умберто. *The Role of the Reader*. Indiana University Press, 1979.
Roberts, Lauren. *Powerless*. London: Simon & Schuster UK, 2023.
Savova, Julia. *Developing a Culture of Reading in Contemporary Bulgarian Society: The Role of Libraries*. Sofia: IFLA Publications, 2012.

Интернет източници

Анчев, Панко. Защо днес няма литературна критика? – *Литературен свят* 2015. –<https://literaturesviat.com/?p=101132>.
Посетен на 5 юни 2026.

“Are we blurring the lines between trope and plagiarism?” *Reddit* 2024. –https://www.reddit.com/r/fantasyromance/comments/1av1og0/are_we_blurring_the_lines_between_trope_and/.
Посетен на 16.06 2026.



Странната смърт на четящите и пишещите мъже

Мъжете са изоставили четенето. Издателите са изоставили тях.

Лиза Либес

През последната година от гимназията отидох на екскурзия до Стратфорд на Ейвън – родното място на любимия бард на английската литература Уилям Шекспир. След като си поприказвах с няколко доброволки на средна възраст в рокли от елизабетинската епоха, се отправих към сувенирния магазин и оттам си купих следната табелка:



Майка ми, която е чела само най-популярните пиеси на Шекспир в превод на руски език, остана много озадачена. Обясних ѝ, че надписът е заигравка с най-абсурдната Шекспирова ремарка – „Излиза, гонен от мечка“ от „Зимна приказка“, – и тя се разсмя. Когато напуснах магазина и тръгнах покрай типичните за градчето стари къщи, реших, че ще закача табелката над вратата си в общежитието като изпитание за всеки мъж, който иска да излиза с мен: ако не успее да разпознае препратката, мога да го няма място в живота ми.

Училището ми беше с научно-технически профил и в ранните си години общувах с момчета предимно в часовете. За разлика от голяма част от момичетата в моя клас, които на седемнайсетгодишна възраст вече си имаха гаджета, аз не се увличах по съучениците си, защото не можех да си се представя с човек, който никак не разбира от най-важното за мен нещо: литературата. Вместо това си мечтаех за свят, в който интелектуалците по цели нощи обсъждат Дикенс и Достоевски. С обещанието за такъв един свят се качих на самолет за Ню Йорк и пристигнах в Колумбийския университет. Това бе светът, в който се надявах да срещна своя спътник в живота, с когото да имаме голяма обща библиотека и да обсъждаме Хемингуей по време на вечеря.

Все още се надсмивам над седемнайсетгодишната Лиза, макар че тя поне си поставяше възвишени цели.

Няма да се впускам в подробности за личния си живот, но случилото се след това изцяло преобърна светогледа ми. През първите седемнайсет години от живота си вярвах, че никога не съм срещала мъж, който обича литературата, защото прекарвах дните си в изолирана среда, където се изучаваха предимно естествени науки и технологии. И въпреки че това определено не беше от полза, по онова време не си давах сметка, че проблемът съвсем не засяга само моята гимназия. В Колумбийския университет с потрес установих, че по-голямата част от мъжете, който срещам – мъже, които все пак бяха попаднали на това място по силата на някакви интелектуални заслуги, – никога през живота си не бяха чели друга художествена литература освен онази, която се изискваше за часовете.

С известен ужас и все още ограничени схващания по отношение на избора си на партньор, започнах да излизам с женствени мъже – единствените, които поне малко се интересуваха от литература. Те, както може да се очаква, често имаха психични проблеми, а за най-голямо разочарование на консервативните ми родители, и силен страх от обвързване. През последната си година в университета, изтощена от поредицата от краткотрайни връзки с „четящи мъже“, на едно събитие, организирано от руски евреи, срещнах инженер, който още от самото начало заяви, че не може да понася Достоевски и предпочита филмовата версия на „Кучешко сърце“ на Булгаков пред книгата.

Първоначално презрението му към литературата ме отблъсна, но скоро след това той започна да ми допада и открий у него други привлекателни качества. Не че нямам проблеми, разбира се (както може да се очаква от връзките в тази възраст), но за първи път в живота си усетих какво е да излизаш с по-мъжествен мъж. Тогава осъзнах, че не е необходимо един мъж да е страстен читател, за да бъде добър партньор в живота.

Днес живея с любовта на живота си – мъж, който е чел около половин пиеса на Шекспир, при това от адаптирано издание, и още на първата ни среща ми каза, че му е прекалено трудно да се концентрира, за да чете. Занимавам се с литературното му ограмотяване всеки ден и не бих го заменила с друг за нищо на света, но когато разсъждавам за опита си с мъжете, все още съм озадачена от факта, че е почти невъзможно да се намери стабилен мъж, който иска да има семейство и се интересува от литература. Едва ли съм единствената жена, засегната от този странен културен феномен. Мъжете в нашето общество вече не се вълнуват от литературата.

В своята статия, публикувана миналата седмица в „Ню Йорк Таймс“, Дейвид Дж. Морис отбелязва обезпокоителен спад в броя на читателите и писателите мъже в нашата култура. Донякъде погрешно, той отгава намаляването на интереса на мъжете към литературата на появата на „маносферата“ – група от мъжки онлайн общности, водени от противоречиви личности като Андрю Тейт и Джо Роугън. Тейт и Роугън действително не са хора с висок морал, но внезапната популярност на тези общности ми се струва не толкова причина за спада на интереса към литературата сред мъжете, колкото резултат от него: когато мъжете не разполагат с хубави книги за четене, съвсем логично е да се обърнат към онлайн субкултури, подсилващи тяхната „токсична мъжественост“, както се изразява Морис (макар че никак не съм съгласна с тази терминология – напротив, в днешно време мъжете трябва да са по-мъжествени). Морис правилно идентифицира отказа на мъжете да четат като сериозен проблем, но не търси причините за възникването на проблема там, където трябва, и освен това демонстрира липсата си на разбиране за каквото и да е потенциално разрешение, като заявява, че „младите мъже трябва да четат Сали Руни и Елена Феранте“ и че приветства „края на господството на мъжете в литературата“. В общи линии разсъжденията му почиват на следната логика: успешно прекратихме господството на мъжете в литературата, имаме прекрасни книги, написани от жени, и все пак мъжете не ги четат, защото са прекалено заети да играят видео игри и да гледат порно.

В момента, в който видях имената на Руни и на Феранте, разбрах, че логиката му е погрешна. (Това става ясно и когато той се разкрива като един от незаинтересованите привърженици на левицата, искрено озадачени от факта, че някои чернокожи и испаноговорещи мъже са гласували за Тръмп.) Аз съм жена, но по-скоро бих скочила от някоя скала, отколкото да прочета и една-единствена дума, написана от антисемитски настроената интерсекционална феминистка Сали Руни. Не съм чела Феранте, но от онова, което знам за нея, тя пише истории за брака и раждането – истории, от които се вълнуват само жените. Израснах с брат, който четеше страшно много, чийто любим роман е „Престъпление и наказание“ – книга, която се занимава предимно с психологията на мъжа, – и който редовно чете епично фентъзи и научнофантастични романи като „Пътят на кралете“ на Брандън Сандерсън и „Дюн“ на Франк Хърбърт. Живея с мъж, който по би харесал „Записки от подземието“, отколкото „Стъкленият похлунак“. Решението на културния проблем с литературната неграмотност сред мъжете е не да ги насилваме да четат романи за жени – макар, разбира се, те да съдържат и общовалидни истини. Решението е да *създаваме книги, които мъжете биха чели*. За жалост, книгоиздаването дотолкова е доминирано от интерсекционалната феминистка коалиция около Руни, че мъжете вече не пишат книги за мъже – всъщност не пишат книги за когото и да било. Според проучване на „Ли енд Лоу Букс“ близо 80% от служителите в издателствата са бели жени. Тъй като тази демографска група доминира книгоиздаването, няма нищо чудно в това, че вече не се

публикуват книги от и за мъже. Дори Морис признава, че мъжете постепенно биват избутвани от литературните пространства, като цитира писателката Джоис Каръл Оутс, която разказва как „един мой приятел, който работи като литературен агент, ми каза, че редакторите въобще не желаят да четат дебютните романи на млади бели мъже, без значение колко са добри“. На страницата ми в Инстаграм, където качвам видеоклипове на литературна тематика, един почитател се оплака, че цитирал част от по-горната статистика по време на една писателска конференция и присъстващите агенти отхвърлили твърденията му с думите, че това, че не се издават книги от мъже, не е проблем. Според един агент от „Къртис Браун“ – литературната агенция, представлявала някога романите на Айн Ранд, – сега махалото просто се е люшнало от едната в другата крайност като компенсация за предишните несправедливости спрямо жените. Колкото и жалък да е този опит да се оправдаят издателите, става ясно едно: в книгоиздаването е налице дискриминация срещу мъжете.

Може и да е истина, че мъжете предпочитат нехудожествената литература или, както твърди Морис, видео игрите и порнографията, но все пак не мисля, че е справедливо напълно да се пренебрегнат ползите от четенето на художествена литература при мъжете, нито пък е правилно да се твърди, че само по-женствените мъже, като тези, с които се срещам в Колумбийския университет, могат да открият по нещо за себе си в един роман. Много от моите литературни идоли – Т. С. Елиът и Самюъл Тейлър Колридж например – са били мъже, твърдо отстояващи традиционните ценности и черпещи вдъхновение от многовековната литературна традиция. Мъжете винаги са пишели литературни истории за войни и завоевания, за технологии и наука, пътешествия и приключения. Тези истории обаче не се открояват с това, че се занимават с преобладаващо мъжки теми или пък че са написани единствено за мъже. Много от любимите ми писатели са мъже и техните истории са специални не заради военната си тематика или заради това, че изследват естеството на мъжествеността, а защото в себе си носят по нещо за всеки и съдържат универсални истини за човешката ситуация – истини, които надхвърлят ограниченията на пола.

Добрата литература трябва в идеалния случай да съдържа за всекиго по нещо. Затова съм съгласна, че мъжете трябва да дават шанс на книги, написани от жени – но не на „Нормални хора“ от Сали Руни или *Bad Feminist* („Лоша феминистка“) от Роксан Гей, а на „Мидълмарч“ от Джордж Елиът и „Невинни години“ от Едит Уортън, на книги, които съдържат истини, валидни за всички, без значение от пола. Като контролират кой и какво се публикува, хегемоните в книгоиздаването дават предимство на едностранчиви истории, които се фокусират върху женските преживявания и няма колво толкова да предложат на читателите от мъжки пол. Ето че не е случайно, че мъжете вече почти не присъстват в света на литературата и не четат художествена проза. Не е случайно, че сред онези студенти, които всички смятат за най-будните и най-обещаващи мислители в Америка, срещнах толкова малко мъже с искрен интерес към литературата. Не е случайно, че мъжете не четат, и ако не започнем да оценяваме литературата не през призмата на равенството между половете, а по заслуги, сме на път да изгубим редица поколения от проникателни и разсъдливи мъже. Често роптая срещу проблема с равенството и приобщаването в издателската индустрия, но аз самата, колкото и да ми е тъжно, съм имала щастието да се родя момиче – в противен случай щеше да се наложи напълно да се простя с мечтата си да стана публикуван писател. Това никак не е справедливо спрямо моите колеги мъже, които, веднъж допуснати до света на книгоиздаването, биха имали реален шанс да възвърнат интереса на мъжете към четенето и да възстановят равновесието. Същите жени, които се оплакват, че в миналото жените са били пренебрегвани от издателите, сега по подобен начин пренебрегват мъжете, и докато това не се поправи, читателите и писателите мъже ще останат все така малко.

Мъже, не изоставяйте художествената литература. Тя има нужда от вас повече от всякога и колкото повече са мъжете, които четат и пишат, толкова по-лесно ще убедим издателствата да променят отношението си и да предоставят равни възможности на *всички*.

Превод от английски: МАЯ НЕНЧЕВА

Източник: https://www.pensandpoison.org/p/the-strange-death-of-literary-men?utm_source=chatgpt.com



„КИСЛОРОД“
от Иван Вирипаев
превод Галин Стоев, режисьор Стефани Христова,
сценография и костюми Радостина Тенева, музика Юлиан
Стоичков, хореография Цвета Дойчева, графичен дизайн
Любомир Владов, фотография и обработка Беатрис
Бочева
Участват: Йордан Ръсин, Рагина Боршош и Петар
Андреев
Премиера РЦСИ „Топлоцентрала“, зала 2, 16 юли 2026 г.

Драматургичното творчеството на Иван Вирипаев е определяно като основен представител на „новата руска драма“. То се отличава с философска задълбоченост в разглежданите теми, ритмичност на езика, силно повлиян от съвременния жаргон и тотална откровеност. В структурата на пиесите му е надминат постмодерният ход. Доразвит е в специфична искреност и може да бъде ситуиран в рамките на метамодернизъм¹ – искрена циничност, лишена от маската на снобизма, свободно търсеща смисъл и отговори за живота, любовта и т.н. Капан, често подвеждащ към режисьорски решения, които или не успяват да открият и изведат действието в текста, или несъзнателно го задушават. Разглежданите теми от Вирипаев се характеризират като лични, неудобни, в които хората предпочитат да не се задълбават на всеослушание. Драматургът представя съвременния човек като дълбоко търсец смисъл, а персонажите му са сякаш неспособни да намерят отговор на собствените си мисли, разсъждения и чувства. Човекът на Вирипаев е лишен от силата да се справи с действителността си, а това, което в крайна сметка му позволява да оцелее, е изводът, че най-сладката част от живота е точно тази невъзможност и безпомощност за разбиране и справяне с всичко. Текстовеите му са кодирани в ритъм, чрез който мащабното количество информацията от сцената достига и влияе на зрителите, но точно поради големия си обем тази информация може да се превърне в просто изричане на думи. Това, което прави сюжетите на Вирипаев особено жестоки, е безкомпромисната

¹ Мотамодернизъм – философско и културно понятие, популяризирано през 2010 г. от културните теоретици Тимотеус Вермюлен и Робин ван ден Акер.

Жадни за „Кислород“ – Иван Вирипаев на сцената на „Топлоцентрала“

автоирония и сарказъм на персонажите му. Засилен интерес към творчеството на драматурга у нас имат режисьорите Явор Гърдев и Галин Стоев, но сега младият режисьор Стефани Христова посяга към пиесата му „Кислород“.

Сюжетът разглежда живота и съдбата на музикантите Саша и Саша през представянето на новия им албум – „Кислород“. Десет парчета, асоциативно базирани на Десетте Божии заповеди. Текстът започва откровенно бунтарски – хитовото парче, което има за цел да взриви слушателите още в началото на албума. Вирипаев успява през творчеството на двамата музиканти да стигне до техните личности, чувства, емоции, да потъне в техните истории и спомени. С всяко следващо парче все повече опознаваме двамата творци, а и техните взаимоотношения. Парадоксално пиесата ги представя като много различни характери, намерили допирни точки в творчеството и начина си на изразяване. В хода на действието това се променя и се концентрира в сближаване. Философска драматургия, представяща с груба категоричност същината на съвременния човек. В своята сценична интерпретация Стефани Христова представя жаждата за кислород на тези двама души като жажда за живот. Успяла е сценично да преведе ритъма на драматургията, овладявайки езика и заложената философия в темите на пиесата. Подходът ѝ е съсредоточен в неспиращо действие, базирано на музика, дело на Юлиан Стоичков, и мотивация за откровеност и непохватно достоверно актьорско изпълнение. Екипът е успял да намери подход както към характерната за Вирипаев липса на въплъщение при изграждането на персонажите, така и към директната комуникация с публиката. Пространството на действието, дело на Радостина Тенева, асоциативно наподобява нощен клуб. Публиката е посрещната от DJ зад пулта, в изпълнение на актьора Петър Андреев, който представя всяко следващо парче от албума, като задава контекста за средата и персонажите в действието. В центъра на сцената е поставен под наклон към публиката повдигнат подиум, наподобяващ дансинг или арена, а на заден план епизодично се прожектират заглавията на песните. Любопитното на тази арена е начинът ѝ на употреба и нейната споделеност. Това сценично решение изразява едновременно вътрешния конфликт на личността, но и конфликта на споделянето не само между тези двама души, а въобще.

В ролята на двамата музиканти са актрисата Рагина Боршош и актьорът Йордан Ръсин. Много добро сценично партньорство. Изпълнението им е категорично, без колебание и докрай откровеност. От началото на представлението Йордан Ръсин задава

енергичен ритъм, който и двамата не изпускат до края. Посредством действието и по-конкретно танца, дело на хореографа Цвета Дойчева, създават емоционален разказ, чието начало е хаос. Постепенно стената помежду им се топи, също както се топи стената им с публиката. Всяка песен/история има отличителен белег, изразен чрез специфика в сценичния разказ. С напредването на албума поведението и разпеленият хаос се опитомяват. Посланието в думите на Вирипаев и тяхното актьорско изпълнение създават фино изработен механизъм на влияние върху зрителите. Сцената, в която арената се превръща в място на интимен разговор е единственият и най-подходящ момент, в който думите са оставени да превземат действието напълно. Рагина Боршош и Йордан Ръсин пресъздават онези Вирипаеви хора, които търсят нещо повече от просто физическо и консуматорско съществуване. Изпълнението им е мотивирано от борбата за кислород, жаждата за кислород. Преследват го, бленуват го, което ги измъчва още повече, защото какъв е този свят, в който първично необходимостта се тълкува като нещо специално, а не като нещо нормално и дадено. Създаденият актьорски поток, през искрената ирония и безпардонността на съвременния човек, отключва автоиронията и енергийния заряд на текста. Екипът е успял да намери ход към изграждането на тази трудна за определяне характеристика на персонажа, който не е нито психологически, нито достатъчно повествователен. Актьорското изпълнение е брилянтно балансирано в точния момент на равновесие, така че да пресъздаде сюжета без неприсъщите за текста наивност и психологична дълбочина.

Във финалната сцена на представлението сякаш най-ясно проличава многокомпонентното актьорско изпълнение. Под ритъма на хита “You’ve got the love” на Florence + the Machine двамата щастливи продължават напред. Удовлетворени от разказаното и преодоляването му, и от начина, по който е разказано – двойственост в присъствието.

Още с предходната си работа по „Господин Колперт“ на Давид Гизелман Стефани Христова демонстрира интерес и владение на абсурдния и сатиричния жанр. Сценичната ѝ интерпретация на „Кислород“ е много добре мотивирана заявка за един нов, млад и достоен режисьорски дух. Представлението разчита безупречно философските дълбини в драматургията на Иван Вирипаев и ги пресъздава оригинално на сцената. Удовлетворение от работата на екипа, начело със страхотното актьорско партньорство между Рагина Боршош и Йордан Ръсин.

МИХАИЛ ТАЗЕВ



Възход на потомци на известни литературни фигури? Деца на утвърдени писатели говорят за професионалния си път, следващ стъпките на родителите им

От Наоми Ишигуро до Джес Атууд Гибсън – все повече деца на популярни автори стават писатели. Родители и техни наследници обсъждат въпроса за натиска на високите очаквания

Джон Селф

Мартин Еймис обичаше да казва, че необичайната позиция, която заемат с Кингсли Еймис в литературния свят – баща и син писатели – е историческа аномалия и „литературен курьоз“. Но тази двойка не е уникална: Александър Дюма – баща и син, Фани и Антъни Тролъп, Артър и Ивлин Уо – всички те са се изявявали на литературната сцена преди тях. И ако твърдението на Еймис не е било вярно тогава, то днес е още по-далеч от истината. През последните години все повече деца на писатели тръгват по пътя на родителите си и през 2026 г. ставаме свидетели на изявите на голяма група от „непо бебета“. Дъщерята на Казуо Ишигуро, Наоми, публикува първата си книга от нова фентъзи поредица. Дебютният роман на наследницата на Маргарет Атууд – Джес Гибсън – излезе на пазара тази пролет, а по-рано през годината Патрик Чарнли, син на поетесата Хелън Дънмор, издаде първия си роман, който беше високо оценен от критика и читатели. Какво се крие зад тази тенденция? Дали родителят писател често вдъхновява своя наследник да тръгне по стъпките му? Или достъпът до литературната сцена е по-лесен за деца на изтъкнати автори? Разговарям с няколко писатели и техни потомци, които също градят литературна кариера.



Ник Харкауей с баща си Джон лъо Каре

„Срещнахме се за кратко с Мартин Еймис и се опитахме да говорим по въпроса за фамилията двойки в литературата“, казва Ник Харкауей, синът на Джон лъо Каре. „Ядосах се, тъй като той непрекъснато повтаряше, че с баща му са в уникална ситуация“. Тогава му казах: „О, аз също съм“. Харкауей е публикувал осем романа, а отскоро работи върху идеята за своеобразно продължение на творчеството на баща си, като създава текстове, в които присъстват известни персонажи на Джон лъо Каре. „На 53 години съм, казва Харкауей, и едва наскоро осъзнах, че съм имал твърде необичайно детство. Когато пътувахме из Гърция или Америка и спирахме да заредим бензин, винаги виждах по рафтовете на бензиностанциите книги на баща ми. Беше бездесен“. Веднъж в къщата им настъпила голяма суматоха, защото при тях щял да се отбие Айзая Бърлин. Но тогава всичко това му изглеждало нормално. Познавал само този начин на живот. И двамата родители на Дебора Мозак, чиито романи включват „Треска за лалета“ и „Най-екзотичният хотел „Мариголд“ (адаптиран за широкия екран от Джон Магън през 2011 г.), са писатели. В детството си възприемала писането като „нещо тайнствено, но в същото време обикновено и банално нещо – защото мислех, че родителите на всички деца са писатели“. Дъщерята на Дебора Мозак, Лоти, също става писателка – четвъртата ѝ книга „Мис Пиърси“ е публикувана през февруари. Заниманията на майка ѝ обаче били „скрити от очите на останалите“, споделя Лоти. „Времето за работа на майка ми бе строго фиксирано и неприкосновено“. „Да, съгласява се Дебора, професионалните ми тревоги не бяха част от семейния живот. Виждах, че пренебрегвам децата си, чувствах се като празна черупка. Вътрешният ми живот бе в съзвучие с персонажите на книгите ми“. Джон лъо Каре също не говори за своята работа с децата си, казва Харкауей, макар и да чете написаното от предишната вечер на жена си Валери Юстъс всяка сутрин. „Той работеше напълно откъснат от нас. Имаше правило да не влизам в кабинета му“. Но дори в тези случаи самото присъствие на родителя подхранва очакванията на детето, без значение дали той подкрепя или не одобрява избора на наследника си. Аманда Крейг, автор на 11 романа, последният от които е „High and Low“, споделя, че писането за нея е „истинско мъчение“ и винаги е в лошо настроение, докато работи, освен ако няма „изключително добър ден“. Това не разубеждава дъщеря ѝ Лион Крейг, която тръгва по стъпките на майка си. Лион вече е публикувала сборника с разкази „Parallel Hells“ и романа „The Decadence“.

Харкауей е съгласен с казаното от Лион. Споделя, че баща му имал „бурна връзка със собствената си креативност“, но „това било по-скоро демонстрация на възможност, отколкото подкрепа или неодобрение на избора на сина му“. Джон лъо Каре не изразявал мнение по въпроса дали Харкауей да се занимава с литература. След като дете на писател реши да тръгне по пътя на родителя си, споделя ли своите планове с него? „Бях много потайна по този въпрос, казва Лион, и не разрешавам на майка ми да чете текстовете, върху които работя, преди да бъдат публикувани. И двете сме твърде своенравни и настойчи в позициите си“. „Тя категорично отказваше всякаква помощ“, добавя Аманда. „Бях силно контролиращ родител, но Лион ме отблъскваше с непохватима решителност“. Още по-прикрит и предпазлив бил Ейдън Котрел-Бойс, чийто баща Франк Котрел-Бойс пише главно сценарии за киното и телевизията, както и детски книги. Бащата обяснява: „Ето как се случи: актьорът Шон Ебънс дойде вкъщи с книга, издадена от издателство „Грант“ и ми каза: „Току-що прочетох романа на сина ти, страхотен е“, а аз го попитах удивен: „За какво говориш?“. „Имаше нещо примамино в идеята да не споделям с баща си какво възнамерявам да правя и по-късно да заявя: виж с какво се занимавам“, споделя Ейдън. „Но тази заблуда работи само веднъж“. Можем да разберем защо детето на един писател полага усилия да се отдалечи от родителя си и да остави собствена следа. Фамилната връзка в тази сфера е много чувствителна тема. Някои дебютиращи автори с известни родители от литературната сцена отказваха да говорят с мен по този въпрос, притеснени от възможността да останат в сянката на утвърдените си предшественици. Всички писатели, с които разговарях, са били твърдо решени да направят своя пробив без помощта на родителя си или поне без явно изразена подкрепа. Патрик Чарнли, който се тревожел, че ще бъде разкрит като син на Хелън Дънмор, когато приема наградата „Коста“, пристъдена посмъртно на майка му, публикува първия си роман „This, My Second Life“ под псевдоним. Как гледат на всичко това издателите? Франсис Бикмор от издателство „Canongate“ признава, че ръкописите на деца на известни писатели вероятно се приемат по-лесно от издателите. „Ще съм склонен да прочета такъв текст, но ще бъда особено взиискателен и строг съдник“. Семейната връзка „би ме направила по-скептичен към начина, по който се установява дистанция между автора и неговия знаменит предшественик“. Децата на известни писатели могат да си представят своя пробив на литературната сцена“, казва Лоти Мозак. „Много други хора, изкушени от литературата, виждат издателския свят като постоянно затворен магазин“, добавя майка ѝ Дебора Мозак. „Когато преподавам или се срещам с пишещи хора, които не са част от литературната сцена, разбирам колко обезкуражаващо трудно е за тях да бъдат забелязани“. „Лори и аз сме имали голямо предимство. Баща ми също беше писател и познаваше литературния редактор на „Дейли Телеграф“, написах рецензия за книга, която беше публикувана в ежедневника, и видях името си отпечатано на книжно тяло. Това е много важно – не само за твоята кариера, но и за самочувствието ти“. Въпросът за собствения глас и дистанцията от родителя е твърде важен. Издателят Бикмор е забелязал, че в някои комерсиални жанрове, като например екинг трилърите на Дик Франсис, наследникът може да следва създадения от



Джес Атууд Гибсън и Маргарет Атууд

родителя си „бранд“, „но не това е литературата, за която говорим“. Аманда Крейг посочва една от причините, поради които децата прикриват връзката си със своите известни родители: „Хората приемат като непотизъм литературните изяви на деца на утвърдени писатели. В шоубизнеса има много непо бебета, но там е различно. Как можеш да пишеш без индивидуален талант и оригинална визия за света?“ Дъщеря ѝ Лион взима думата: „Продължавам да пращам разкази в редакциите на различни списания и получавам немалко откази. Никой от издателите не се интересува коя е майка ми, за тях е важно да харесат текста за своето издание“. След като публикуват първите си текстове, разкриването на добре прикритите родствени връзки става неизбежно. Днес Патрик Чарнли не се притеснява от това. „Гордея се, че ме свързват с името на майка ми. Когато прочетох заглавие на отзив за моя книга, което гласеше: „Магията на Хелън Дънмор е жива“, бях особено поласкан. За мен тези думи са голям комплимент и ми вдъхват увереност, че не съм разочаровал майка си“. „Във всеки отзив за първите ми книги се споменаваше името на баща ми“, споделя Харкауей. Беше ли неприятно и дразнещо? „Чувствах се леко раздразнен, но това, което чувствах, беше част от данъка, който трябваше да платя за всички предимства, идващи с оповестяването на тази връзка. Нямах смисъл да се ядосвам. Във всеки случай, с напредването на времето ти става все едно. С нарастването на броя на издадените ти книги можеш спокойно да говориш по тази тема“. Със сигурност, ако си дете на известен писател, първата врата по пътя ти ще бъде отворена. Мартин Еймис признаваше, че издателите са проявили интерес към неговия първи роман от любопитство, но добавяше, че не можеш да градиш литературна кариера, ако книгите ти не струват. Издателят Бикмор се съгласява с тези думи. „Все още храня надежда, че подборът на най-добрите книги се основава на меритокрацията“. Все пак признава, че родители, които са известни в литературния свят, осигуряват маркетингов тласък на кариерата на своите деца и широко медийно отразяване на литературните им изяви. Защо в съвременето ни има повече писатели, които са деца на утвърдени литературни фигури? „Може би днес съществува нагласа, че всеки би могъл да стане писател“, гонуска Бикмор. Той твърди, че издателският свят „леко се отваря – не твърде много, но се отваря – и вероятно повече хора придобиват увереност, че ще успеят“. Но дали има нещо повече от това? Наследява ли се литературният талант? „Всъщност не вярвам в литературния талант“, казва Франк Котрел-Бойс, преди бързо да предаде щафетата на сина си Ейдън, който след известно колебание се съгласява с него. „Не вярвам в никакви мистични качества, които притежаваме. Може би по-важна от всичко друго е средата, в която сме израснали – историите, които сме слушали, книгите, с които сме били заобиколени“. Харкауей също споделя това мнение. Що се отнася до наследството, Лоти Мозак споделя, че не е наследила работната етика на майка си. „Разсейвам се много повече и съм по-черногледа“. Майка ѝ казва: „Опитвам се да я подкрепям и поощрявам, но аз съм нейна майка! Майките казват такива неща на децата си“. Дебора изтъква факта, че Кингсли Еймис бил особено ревнив към успехите на сина си Мартин. „Това е последното нещо, което трябва да правиш – редно е родителят да се радва, когато детето му се справя по-добре от него“. Мнението на Патрик Чарнли вероятно най-добре обобщава онова, което със сигурност можем да кажем за писателския опит, който се предава на поколението. „Не зная дали трябва да говорим за генетично наследство, по-скоро ставаме свидетели на процес, който ни показва, че създаването и публикуването на една книга е нещо възможно“.

Превод от английски: РУЖА МУСКУРОВА

Източник: „Гардиън“, 9 май 2026 г.

Всички ние сме Сараево

Антонио Морено



Антонио Морено Монтеро е щатен преподавател в Университета на Тексас в Пермиан Бейсин, където води занятия по стара и съвременна испанска и латиноамериканска литература. Автор е на сборника с есета „Желания за общност“ (2015), в които анализира мексиканския роман през деветдесетте години на XX в., както и на сборника с разкази „Скъпа Марго“ (2018). Съставител е и на сборника с пътеписи „Шлифованият махагон. Между огледала: Латинска Америка и Скандинавия“ (2022), както и на „Есета за чудните подвизи и странните приключения на един мексикански свръхгерой: Санто – маскираният от Плата“ (под печат 2026). На 28 ноември 2025 г. беше гост на Катедрата по испанистика и изнесе лекция на тема „Пътешествия и межкултурни размिशления: САЩ, Мексико и Балканският полуостров“. Представяме на вниманието на българските читатели превода на неговия пътепис „Всички ние сме Сараево“, в който споделя своите възгледи за понятията „територия“, „суверенитет“ и „граница“ на държавите.

Превод: Елена Димитрова

Пристигнахме по суша в столицата на Босна и Херцеговина в осем сутринта – студена като живака в най-затъмнените арктически ширини в края на ноември и ниска мъгла, стесняваща неимоверно нашия хоризонт. Град заобиколен от планини, през който минава Миляцка – маловодна река, пресичаща го с множество мостове, придавайки поетичност на пейзажа. Насечен пейзаж – от една страна ужасите и белезите на войната; от друга – несекващият копнеж да бъде забравено миналото, което отказва да изчезне.

Сякаш бяхме действащи лица от „роуд-муви“¹, олицетворяващи чирак на търговец и неговия син, желанието ни бе да стигнем Адриатическо море, което мие бреговете на стария Дубровник, и да засвидетелстваме, че Мостар – малък град по пътя ни, основан от османците през Средновековието – действително притежава изкусително очарование, способно да убеди и най-уседналия дух никога повече да не го напусна, и накрая да се насладим на морето, което блиска бреговете на Хърватия.

Цяла нощ пътувахме с автобус. Докато навлязахме в планинската верига и минавахме през села, които заради тъмнината изглеждаха опустошени, температурата започваше осезаемо да се понижава, а студът леко да ни пронизва. За да се обходят повечето балкански държави, тъй като транспортната им инфраструктура е ограничена, автобусите са най-добрият избор. Пътната мрежа на цяла бивша Велика Югославия е построена от Йосип Броз Тито, загържал се тридесет и пет години на власт. Ако беше управлявал още две години, щеше да остане в историята като ненадминатия властелин на Балканите. Построените по негово време пътища и сгради със своята бруталистка архитектура не са помръднали до днес. Не му достига обаче времето, за да съедини тази огромна държава и да запази нейната железопътна мрежа, чието отсъствие се долавя днес с меланхолична носталгия по някои места, като „Синият влак на Тито“, който не е нерудовска метафора, а политическа притча за лукса на малцина; всеки, който идва на власт, независимо от своята идеология, я централизира и създава свой елит.

Пътуването с рейс има своите предимства. Билетът струва почти колкото порция чевапи – основно емблематично ястие, въпреки различията и ненавистта, продължаващо да свързва хората на Балканите като силен мост между култури. Малки руца от агнешко месо, наподобяващи човешки пръст. Сервират се в хляб, подобен на арабския, намазани с пюре от чушки и с кисело мляко и лук; придружени с пенлива черногорска бира са още по-вкусни. Този начин на пътуване ти позволява да се докоснеш до откъснати от света малки селца, които иначе биха останали незабелязани. Но заради датата на нашето пътуване, ниските температури по високите планини, гъстата мъгла и предупрежденията за свлачища, отсечката между Белград и Сараево продължи повече от осем часа.

Сараево ни посрещна с петнадесет градуса под нулата. По мои изчисления, опровергавани винаги от непредвидените

обстоятелства, придвижването от автогарата до хотела трябваше да ни отнеме петдесет минути, но не и според таксиджията, който най-откровено ме предупреди, че не е добра идея, без намерение да припечели още пари, а заради снега, студа и вятъра, подсказващи, че най-разумното решение би било да се качим в колата и да стигнем за десет минути до централния хотел, в който щяхме да се приютим за няколко дни. Студът не ни смущаваше толкова, както гладът и желанието ни да изпием чаша кафе. Все още не бяхме забравили граничната проверка между Трбушница² (от сръбска страна) и Шенак (от босненска страна) – прекомерно бюрократично усилие в ранните часове на деня, наподобяващо кафкианско мъчение заради тромавите процедури. – Слизайте от автобуса! Ако щете да се насерете от студ, не ми пука!

С граничаря, който ме върна към филмите от войната, опитвайки се да разпреди в отделни редици местните хора и чужденците, младите и старите, проверявайки всеки отделен паспорт, сякаш се стремеше да открие в него скрито послание.

– Качвайте се отново в автобуса!

След сто метра друга гранична проверка, със същата стратегия, различен служител, но със същия стил, подход и тон.

– Слизайте от автобуса! Ако щете пак да се насерете от стуг! Покажете ми паспортите си! Качвайте се отново!

Студът беше по-режеш, отколкото в Сараево, тъй като бяхме в най-високата точка на Динарските планини. Разкаях се дълбоко, след като бях извадил мобилния си телефон, за да направя снимка, която щеше да ми остане за спомен от онзи безполезен, безнравствен, безсърдечен граничен пункт. Не се съмнявах, че граничарят, с маниерите си на генерал бияч, можеше да ме арестува и да ме прати в затвора.

Вече на борда на автобуса си спомних политиките за преминаване на границата между Суугад Хуарес и Ел Пасо, със своите гневни, сбоеволни, безочливи, всящащи страх и бюрокрация, граничеща с жесток агентни. Не всички гранични контролно-пропускателни пунктове работят така. Обясних на сина си, че това старателно подготвено поведение може да се дължи на последиците от безумната война между Сърбия и Босна и Херцеговина в средата на деветдесетте години на миналия век, на което босненските чиновници се наслаждават с явно задоволство. Между Унгария и Словения например граничарят се качва в автобуса, проверява паспортите, без да се налага пътниците да слизат, и точка. Старият таксиджия, чието име не си спомням, ми говореше на родния си език, сякаш го разбирах, докато аз му отговорях на английски, осмелявайки се да придам смисъл на неговото послание, като че ли разбираше какво се опитвах да споделя с него. Исках да му кажа, че понеже не бях успял да отида в обменно бюро предишния следобед в Белград, можех да заплатя за неговите услуги само в долари, но не и във валутата на неговата страна, за съжаление.

Всеки, който навярно беше дочул нашия привиден разговор, можеше да каже, че е доловил единствено шум и още нещичко. Шом извадих 12 долара, сделката придоби друг смисъл и старият таксиджия, който навярно беше по-млад, отколкото изглеждаше (заради набразденото му чело, брадясал, източен, с набръчкани и внушителни грамадни ръце, висок почти два метра – черта, която не е за украса, а е генетична за балканските народи), ме накара да предположа, след като бях видял безспорен белег, започващ или приключващ, в зависимост от гледната точка, откъм вътрешната страна, точно над китката на лявата му ръка, че този човек, който караше таксито бавно като камила, навярно се е борил срещу сръбската армия. Когато трябваше да забие наляво, раната ставаше по-видима. Нито един здравомислещ човек обаче не би могъл да зададе въпрос за физическите недръзи на останалите хора, макар че безспорно бяхме в присъствието на герой от войната. Обсадата на сръбската армия се е проточила няколко години – от 1992 до 1996 г. – и не е било възможно да се напусне Сараево. Мъжът също говореше отчетливо, и без да разбирам нищо, приемах, че ме наставлява как да се оправя в града. Подобно поведение извисява максимално репутацията на всеки град и освобождава от предразсъдъците, а човешкото уважение се разпространява като цветния прашец през пролетта. Пристигнахме в хотела в центъра на Сараево, но таксиджията не потегли, докато не види, че сме влезли. Обърнах се само за да се уверя, че продължава да стои там. Наистина старият таксиджия беше там, с вдигната ръка и се сбогуваше с някакви непознати, към които се отнесе като към свои роднини. Зимният въздух, вместо да ни обезсърчи, усетихме, че ни окуражава, защото вече бяхме нетърпеливи за кафе и топла супа. На испаноговорещи като нас ни беше станало навик да свързваме балканските езици със заклинания или магически фрази, с които отваряхме врати или полтахме на килимче. Повечето са подвластни на кирилицата, а други, като босненския, на латиницата, с много заемки



Рисунка Далиани Георгиева

Превод: Елена Димитрова

от турския заради петвековното османско културно и религиозно влияние. Именно тогава казах на сина си, на път за кафенето, което беше от едната страна на реката, че бих останал заминази в Сараево – град с чист, здравословен въздух, заобиколен от гори – и (не на шега), че не само трябваше да се отбием до правителствените служби, за да кандидатстваме за гражданство в тази държава, но и да учим поне по десет думи на ген.

Въпреки че онзи понеделник беше почивен ден, магазините бяха отворени, а в кафенето, в което се отбихме, на няколко минути от хотела, успяхме да зърнем заскрежената Миляцка, с няколко заснежени възвишения по бреговете. На няколко метра от мястото, където утолихме глада си и се подслонихме от студа, предупредих сина си, че ще стъпим там, където е бил убит ерихерцог Франц Фердинанд през 1914 г., и да си припомним, че преди няколко дни бяхме посетили статуята на неговия убиец Гаврило Принцип в Белград, който днес, за хубаво или за лошо, се оказа, че е напълно непознат, както разбрахме от отговора на въпросите към минувачите: рап музикант; ром, който се бори за правата на ромите; непознат мигрант? Никакъв отговор.

Балканският регион, дори да не изглежда по този начин, след всичко свързано с неговите идеологически митове, провалени колективни проекти, сламени покварени популистки лидери, чистки, етнически прочиствания, глад и имперски амбиции на сърбите, би могъл да се окаже невероятен тематичен парк за историци, писатели, езиковеди, политолози, философи и антрополози. Сараево в частност, а в допълнение и цялата страна, е град, подходящ за пътници, желаещи да се запознаят от първа ръка със способността да устояваш, т.е. с общественото и културното умение на един народ, непрестанал никога да се бори за нещо, което не се продава и не се купува: човешкото достойнство. Именно това открива всеки, когато обърне внимание на начина, по който гледат (широко отворените очи на босненците, като че ли те гледа котка), до най-обикновеното човешко общуване, например когато една продавачка на сок от нар по пренаселения булевард „Ферхадия“, известен също като „Корзо“, ти предлага чаша толкова червена течност като кръвта в замяна на почти нищо. Най-учудващото е, че всички хора на възраст над петдесет години знаят, че са оцелели по чудо и че целта на сръбската армия е била да унищожи цял един народ. След като излязохме от кафенето, казах на сина си, че ще стигнем до Латинския мост като пресечем улица „Обала Кулина бана“. Оттам, на не повече от петнадесет метра разстояние, можехме да спрем, за да си представим какво се е случило в онази сутрин на 28 юни 1914 г. именно когато нашите часовници сочеха 10:45 ч. – няколко минути преди Гаврило Принцип, босненец по произход, да стреля срещу престолонаследника на Хабсбургската корона, господстващата кралска фамилия, абсолютен господар на земите, живота и волята на хората на почти цяла Европа и на Балканите, които са нейната политическа лаборатория. Сякаш бяхме част от струпалото се множество, издигало знаменца и приветствало шумно синекръвните Хабсбурги, обикалящи центъра на Сараево с кабриолет. Пресякохме отново улицата, за да прочетем какво пише на табелката, да снимаме и да стъпим върху оскъдните квадратни метри, представляващи най-решителната

¹ Филм пътешествие. Б. пр.

² Лозница. Б. пр.

нулева зона на европейския XX век, за всичко, което онова престъпление щеше да отприщи. Веднага обходихме мислено Маршрута на Хабсбургите, който бяхме започнали три години по-рано, преди да предприемем това пътуване из бившата Велика Югославия, а впоследствие и във всички балкански страни, включително Гърция и Турция, тогавашната Османска империя, наложила нрави, обичаи и вярвания през вековете, преведени в силно вкоренено културно наследство, продължаващо ежедневно да пулсира – от езиковите заемки до масата на най-скромния балкански човек и в подканата да се присъства постоянно на молитва, която мюзинът отправя.

Понеже неизбежно щяхме да си припомним, че преди три години бяхме посетили двореца „Мирамаре“ в Триест на ефимерния мексикански император Максимилиан, както и „Криптата на капуцините“ във Виена, където са положени тленните останки на почти цялата династия, в частност на убития през 1914 г., на собствения му баща Карл Лудвиг Австрийски и на застреляния през 1867 г. в Сантяго де Керетаро негов чичо. Би следвало да се каже, че посещенията и срещите с хората ни помогнаха много да осъзнаем не само историческите факти и техните катастрофални последици, но и да придобием по-голяма интуиция, както и да осъзнаем географски понятия, за мнозина навярно твърде очевидни, ала за нас не, долавяйки, че се поставя явен акцент върху въпросите на територията, суверенитета и границите.

Визането в европейска държава, в която господстващата религия е ислямът, те кара неизбежно да се замислиш над това културно въздействие. Голямата европейска граница започва с налагането на монархически династии като Хабсбургската, консолидирали отчетливото и непреклонно разделение на класи и потекло, на политически и религиозни привилегии, при което болшинството не са друго, освен обикновени „господа никой“, с презимена, характерни за васали и поданици на короната. Това, което забелязвах в Сараево, беше различно от засвидетелстваното в Любляна, в Загреб и в Белград, без да включвам Косово, Скопие, Тирана и отделни части на България. Народопсихологията беше повлияна от исляма, моделирайки поведението, подправяйки ястията и преговаряйки за идентичността. Искахме да разсеем нашите впечатления като установявахме риторични паралели според нашия мексикански произход: дали Сан Николас Толопан и Урупан произхождат от Мексико и следвайки тази идентичностна линия, завършват в Лос Анджелис (Калифорния)? Не можехме да кажем със сигурност и къде започват Балканите – в Словения, във Виена? И къде свършват – в Гърция, в Молдова, в Истанбул, в Мека, в Медина?

Мюзинът започна да призовава към обедна молитва, докато се прибирахме към хотела, за да вземем зарядните

устройства на нашите мобилни телефони, без които нямаше да уловим образите от пътуването. След това щяхме да посетим джамията „Гази Хюсрев бей“, най-важната в града, построена около 1530 година. За няколко минути се озовахме там и наблюдавахме суетенето на вярващите как се събуват и визат в храма. Отстрани имаше канцелария, приближихме се, за да попитаме какви са правилата: можехме да снимаме, но ако искахме да влезем, трябваше да заплатим по десет евро на човек. След няколко минути напуснахме мястото и се отправихме към базара, за да пием турско кафе в първото кафене по пътя ни. Бяхме го заслужили.

Културно възприятие, а следователно и субективно, е да се каже, че балканските народи наблюдават внимателно като котки, както и че не се въздържат, за да изразят своите емоции и несъгласието си. С кафето на сина ми нямаше проблем. С моето обаче имаше, тъй като ния по-силно кафе от турското. Един мой приятел казва, че аз не пия кафе, а катран. Келнерът се подразни от дискретното ми оплакване; искрите бяха потушени от съвременната намеса на управителя. Балканският темперамент е противоречив и дори би могъл да е част от стереотипите. Долових обаче, че са толерантни спрямо други религиозни вярвания, съжителстващи в Сараево. Не знам защо предчувствах, че трябва да отложа за следващия ден нашето посещение в Музея на престъпленията срещу човечеството и геноцида. Понеже не успях да убедя сина си в плана, който бях започнал да кроя, тъй като ме увещавахше, че не може да се отлага посещението заради всичко, което беше прочел за Сребреница по време на пътуването, а и защото ни очакваше натоварен ден, приближих се към гишето и платих двата билета, за да влезем. Истината е, че исках да избегна този музей. Реших да вляза, за да задоволя любопитството на сина си, но там вътре, неспособен да гледам графичните резултати от човешките злодейства, именно във втора зала потърсих място, където можех, за мое най-голямо съжаление, да подредя своите емоции, с които се бях сблъскал. Казах си, че – докато гледах първо на монитор кадрите с бягащи по улиците хора, за да стигнат някъде, знаейки, че снайперистите се опитват да ги заловят като животни, а след това други образи от Сребреница, на седемдесет километра от мястото, където бяхме, сръбски военни да събират група деца, за да ги ликвидират, – в онези години аз бях младеж, гледал по телевизията тези събития, все едно че бях сцени от изрална филмова продукция. Не издържах повече. Оставих сина си да приключи разходката на ужасите и излязох да подишам чист въздух с дълбоко развълнувана и съсипана душа. Именно тогава започнах да проумявам определени неща за Балканите, за които нямah бeгла представа, а още по-малко за тънката разлика между пресичането на една граница и навлизането на една територия.

Исках да кажа на сина си, че нашето пътуване на Балканския полуостров можеше да приключи тук: да

хванем автобуса от малката градска гара, за да ни отведе в Мостар, където щяхме да се запознаем с Мили Пахо – еврейския таксиметров шофьор, който щеше да ни разкаже за премеждията на своята общност от векове. Каза ни, че се е оженил за мюсюлманка (първото му дете щеше да се роди в края на декември) и макар да беше имал пререкания с нейната баба и с майка ѝ, нищо не можеше да се сравни със зрелищното му бягство към Германия след нахлуването на сръбската армия, за да спаси живота си, когато е бил осемгодишно дете. И от Мостар в таксито на Пахо – към укрепения град Дубровник (Хърватия, на бреговете на Адриатическо море), където имаше среща в ресторант, в който не бяхме обърнали внимание, че се поднася босненска храна. По някакъв начин, с цялата възможна скромност, бяхме научили своя урок от това пътуване на Балканите. Предпочетох обаче да му кажа, че независимо от своите трансформации, положителни въздействия, реапроприации, сблъсъци и катастрофи, и че ако можехме да се научим да гледаме като балканските народи, с този котешки инстинкт (който спокойно би могъл да бъде техният културен отличителен белег), бихме могли да продължим да усещаме уникалния избиращ оттам аромат, Сараево е хубав европейски град, с единия крак в селския свят, а с другия в модерността, без да може да се приземи напълно, макар че политиките продължават да им го обещават още от времето на Тито. Ако някога бяха изпаднали в немилост, постепенно вече бяха започнали да се съвземат и стратегически притежаваха, като част от дискурса, помагач на босненците да изградят собствената им действителност, достъп до морето, оставящ техните врагове от миналото без морски бряг, въдворени в собствения им манастир. Колата се спускаше много бързо през планината; отвисоко успяхме да се насладим на блещукащите светлинки на Дубровник и накрая, с морето пред очите ни, с друга температура, с много привлекателен червеникав отблясък върху неговата повърхност, сякаш морето беше вълшебно. Мили Пахо ни предупреди, че трябва да покажем паспортите си, когато щяхме да прекосим границата на един хвърлей място. За него беше ежедневие; слезе от колата, за да отвори багажника. Слава богу, че пътувахме с малко багаж, само с една раница, бяхме си оставили куфарите в Любляна. Въпреки че граничарят не ни попита нищо за нашето пътуване, аз му казах на английски: “We Are All Sarajevo”. Той ми отвърна с лека усмивка. Знаехме, че бяхме прекосили още една граница, към територия, която не знаех дали е различна или е същата.

Превод от испански и бележка: МИЛЕНА МАРИНКОВА

Източник: *cn. Este país*, 28.04.2026 – <https://estepais.com/cultura/cronica-viaje-sarajevo/>

Кейти Китамура: Почти всяка книга променя мисленето ми – това е смисълът на четенето



Кейти Китамура. Снимка: Бенедикт Еванс

Американската писателка говори за магията в книгите на Ясунари Кавабата, за скритите пластове в романите на Хенри Джеймс и за късната си среща с големия талант на Мюриъл Спарк

Кейти Китамура

Най-ранният ми читателски спомен

Трудно ми е да идентифицирам най-ранния си читателски спомен. Сякаш детството ми е започнало в момента, в който съм се научила да чета. Помням си, че грабнах „Опасни връзки“ на Пиер Шодерло дьо Лакло от лавицата с книги, когато бях около 10-11-годишна – твърде ранна възраст за този роман. Бях скандализирана и развълнувана.

Любима книга от ранните ми читателски години Прочетох много от текстовете на Теодор Драйзър, докато растях, по причини, които са пълна мистерия за мен сега. Не зная защо съм се насочила към неговите книги: не беше включен в училищната програма и никой в семейството ми не го четеше. Фокусът на Драйзър беше върху женски персонажи и може би дори тогава това ми се е струвало забележително. Започнах със „Сестра Кери“, след това прочетох „Джени Герхард“ и „Американска трагедия“. Но първата от тях е тази, към която се връщам отново и отново.

Книгата, която ме промени като тийнейджър

„Джунглата“¹ от Ъптон Синклер. Бях на около 12 години, когато я прочетох – тогава осъзнах за първи път възможностите на романа не само да тълкува реалността, но да предизвиква социална промяна.

Писателят, който промени мисленето ми

Почти всяка книга, която съм прочела, променя начина ми на мислене – това и смисълът на четенето.

Книгата, която ме подтикна да стана писател

„Личен въпрос“ на Кензабуро Ое. Бях в средата на 20-те си години, а баща ми беше тежко болен. След като прочетох романа, почувствах по различен начин силата на литературата, която ни потапя в живота на обикновените хора, но същевременно предлага перспектива от дистанция, за да го разберем.

Авторът, към когото се връщам

Ясунари Кавабата не беше лесен за четене, когато бях по-млада. Тогава книгите му за мен бяха объркващи и

¹ Романът, посветен на тежкия живот на работниците имигранти в Чикаго, излиза през 1906 г., получава широк обществен отзвук и става повод за правителствено разследване на условията в месопеработвателните фабрики в града. – Б. пр.

ексцентрични – откривах в тях едновременно и страст, и съдържаност. Днес възприемам всеки негов роман като малко чудо.

Книгата, която препрочитам

„Портрет на една дама“ на Хенри Джеймс. Тя е от онези книги, които съдържат множество смислови пластове и се променят при всеки следващ прочит – това е една от многото причини за нейната значимост.

Авторът, който открих късно в живота си

Мюриъл Спарк за мен беше сравнително късно откритие. Прочетох „Разцветът на госпожица Джийн Броуди“ и „Момичета със скромни средства“, когато бях в началото на 20-те си години и вероятно тогава бях твърде млада, за да оценя по достойнство нейния голям талант. След това систематично се запознавах с останалите ѝ книги – от „Преднамерено шляене“ и „Memento Mori“ до моя фаворит – „Мястото на шофьора“. Последният роман е едно от най-изумителните и удовлетворяващи четива, на които съм попадала.

Книгата, която чета в момента

Препрочитам „Добрият войник“ на Форд Магокс Форд и „Краят на аферата“ от Грeъм Грийн.

Превод от английски: РУЖА МУСКУРОВА

Източник: „Гардиън“, 1 май 2026 г.

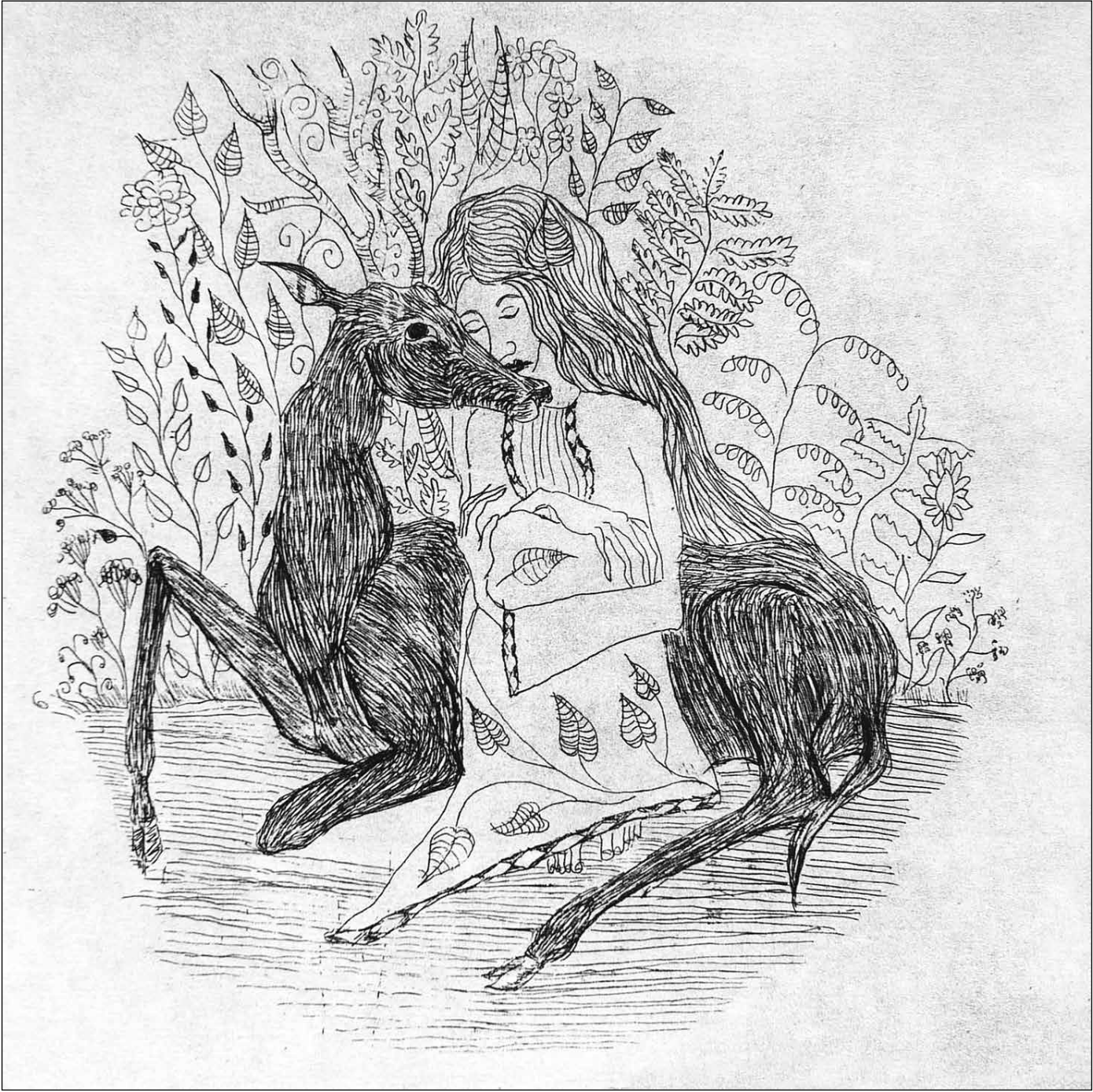
Из „Всичко, което се случва“

Теодора Димова

Почти по същото време, година след излизането си от затвора, Емил облече изтънялото си от носене пардесю, сложи внимателно карирания вълнен шал през врата си, нахлупи бомбето си така, че периферията му да закрие почти изцяло лицето му, прикрепил полусчупените очила към ушите си с помощта на телче и се насочи пеш под разиъфналите кестени на „Патриарх Евтимий“ към Руски паметник, за да открие адреса, за който знаеше, че търсят портierer срещу стаичка под наем на партера. Намери кооперацията и влезе в просторното фоайе на стълбището, облицовано с мрамор, богаташка сграда, строена през трийсетте, помисли си веднага Емил, изкачи няколкото стълпала до партерния етаж и позвъни на вратата до стълбището, която беше по-тясна от другите и това му подсказа, че е на портiererската стаичка. Показаха се едновременно мъж и жена, дребни, нисички на ръст, зачудени от непредвиденото посещение, Емил се разговори с тях и като разбра, че са портiererите, каза, че бил прочел обява за работа във вестника на този адрес. Да, ние в края на месеца напускаме, каза мъжът, но това за работата може да го реши само домоуправителят. Къде мога да го намеря, попита Емил, а те се спогледаха конфузно. На кой етаж живее домоуправителят, продължи Емил, мога още веднага да ида при него. По това време той е в министерството, отвърна жената тихо и наведе очи. Кое министерство, попита Емил. Министерството на вътрешните работи, отвърна мъжът, той е заместник-министър там. О, възкликна Емил и разбра, че няма смисъл повече да разпитва, но му стана неудобно да си тръгне веднага. А вие защо искате да напуснете в края на месеца, попита ги. Те били решили вече да си ходят на село, да напуснат столицата, да садят зеленчуци, да гледат градинката, малко им било оставало вече, не искали да прекарат остатъка от живота си в тази влажна стая. Влажна ли е, попита Емил. Не толкова влажна, колкото тясна и в близост до кофите за боклук, които били в задния двор, та щом отворели прозореца, уж да се проветри, смрадта навлизала вътре, иначе светлина имало, и тоалетна също. Двамата съпрузи отново се смълчаха притеснено, после жената се престраши и попита защо такъв човек като вас ще идва да живее тук и ще иска да чисти стълбите и задния двор? На свой ред Емил наведе глава, аз съм юрист по образование, започна той, думите едва се изпръгваха от устата му и увисаха в тишината на стълбището пред двамата дребни съпрузи, сгушени един в друг. Бях министър на правосъдието, преди да дойде новата власт, продължи той, гласът му прозвуча нереално като от отвъдното, после бях депутат в Народното събрание, успя на един дъх да изстреля Емил, като че ли от произнасянето на тези факти, от приемането им за истина от неговите събеседници зависеше назначаването му за портierer, после ме осъдиха на 15 години строг тъмничен затвор за антисемитизъм и антибългарска дейност, излежах две години, останалите ми ги опростиха, но ми отнеха всичкото имущество в полза на държавната съкровищница и правото да работя каквато и да е държавна работа, думите му излизаха на пресекулки, мъжът и дребната му жена се бяха вкаменили от уплаха и шепнещият му глас придаваше призрачност на застиналата скулптурна композиция от тримата души на прага на портiererското жилище. Значи така, каза женицата и безпомощно погледна мъжа си, той ѝ кимна с глава, отгатнал мислите ѝ, и тя продължи. И ние имаме в родата един човек, и него го прогониха и му взеха всичко, и той няма право да работи, знаем какво е, каза тя и наведе глава. А вашият въпрос трябва да се одобри от кварталния, несигурно произнесе мъжът, освен това касиерът на тази кооперация и домоуправителят са нови тук, предишните ги изселиха. Да, ясно, разбирам, каза му Емил и с благодарност го потупа приятелски по рамото. А нас кварталният ни попита – не било ли време вече да се прибираме на село, така че и ние малко по принуда, но от другия месец освобождаваме жилището, каза мъжът. Тримата стояха в просторното мраморно фоайе на голямата кооперация, до тях шахтата на асансьора с плътните си телени мрежи, обрамчени с железа, поглъщаше думите им, някой от обитателите на горните етажи повика асансьора и тежките вериги на кабината се раздвижиха като крайниците на огромно насекомо, по които отново е потекла жителна течност. Асансьорът бавно и със скърцане започна да се изкачва към горните етажи, старо животно, свикнало безмълвно да тегли товара си. Беше реномираната марка „Шиндлер“, имаше седемдесет години гаранция, кабинката беше с елегантна дървена облицовка и подвижна седалка на панти, която при нужда се спускаше или прибираше. Двамата портiererи

и Емил стояха и се гледаха като съучастници, мъжът и жената изглеждаха стъписани, споглеждаха се и забиواха погледи в земята, като че ли си четяха мислите. И точно когато Емил започна да се сбогува с тях, мъжът каза, че селото им било на един час път от София, Бухово, в долната стая на къщата им някога живял коньот им, а сега била празна, понеже коньот бил умрял, те щели да я постегнат, да я варосат, можели да му я дават под наем срещу мъничка сума, ако той бил искал, ако не успеел да си намери нещо по-добро за живеене. Сега на свой ред Емил застина от изумление. Почувства, че очите му се навлажняват, че нещо ще се пръсне в гърдите му. Наведе се, като че ли иска благословия от свещеник, хвана ръката на мъжа и я целуна, сълзите рукоаха от очите му. Побърза да излезе навън, преди още да са казали нещо. Разкопча палтото си и развърза шала си, не му стигаше въздух, беше един от онези моменти, в които Бог докосваше душата му и му казваше, че не всичко е изгубено. Почувства се пречистен и умиротворен, все едно някой беше отнел бремето от раменете му и едва сега можеше да си поеме въздух с лекота. Простият факт, че му бяха предложили подслон, разтърси съществуването му и го освободи от непосилния товар, който ежедневно го унизяваше. За първи път след излизането си от затвора усети уханието и порива на пролетта и си каза, че и той би могъл да бъде част от това уhanие, част от този порив. Досега е бил изгнаник от пролетта, а сега се беше върнал в нея. Досега е бил бежанец, а с неочакваните думи на човека от Бухово се беше прибрал в дома си. Да, той все още имаше дом. Домът му не беше изчезнал, той съществуваше. Как ли се е почувствал онзи човекец, когато Емил се наведе и целуна ръката му? Какъв детински и спонтанен жест! Но той не можеше дори да си позволи да се отгаде на пролетта и нейните пориви, не можеше дори да си позволи да помечтае за онази самостоятелна стаичка на коня в Бухово. Нямаше перспектива да започне работа дори като метач по улиците, защото дори и в Бухово някой щеше да го разпознае и да му изсъска в лицето – враг, нищожество, предател, а околните да се възпламяят и също да започнат да съскат – враг, нищожество, предател. Целият свят щеше да потъне в ритъма на тези три думи, в съскането им, в изплъщяването им като камшиците, разраняващи тялото на Иисус. Не, не можеше дори за миг да помечтае за стаичката в Бухово. Защото отново Еленка трябваше да плаща мизерния наем, тя трябваше да му дава пари за храна, а тя за нищо на света не би се съгласила той да заживее в Бухово.

Когато разказа тази случка на Василия, очите ѝ се насълзиха. Такива малки на пръв поглед жестове, господин Дешев, а как ни разтърсват. Едва сега си давам сметка какво означава за вас да живеете при сестра си. Ежедневното притеснение, което изпитвате вече 18 години, неудобството, че сте в тежест, безизходицата, че няма да си намерите работа. Блато, в което от ден на ден се затъва все повече. И изведнъж очите ѝ просветнаха, тя плесна с две ръце като дете, осенено от велика идея. А и дали след като видят резултата от нашия труд, ръководството на нашия отгел може да реши да ви отпусне и пожизнена пенсия, господин Дешев? Той се засмя с горчивина на нейната наивност. Изключено е, Василия, никога няма да направят това, не го и мислете дори. Още от затвора научих, че лъжливите надежди са най-страшното, което може да те сполети, тогава болката се удвоява. Имах и още един несполучлив опит да си намеря работа. В баня „Магара“ търсеха контролър, който да къса билетчетата. И за там не ме одобриха, Емил горчиво се беше засмял. Сега лежеше в леглото си в мътното февруарско разсъмване на границата между съня и реалността и си мислеше за месеците, в които Василия го посещаваше почти всеки ден. Еленка приготвяше неизменния чай от липа и оставяше подноса на кръглата масичка в стаята му. Той седеше замислен в креслото почти от сутринта и я очакваше. Подготвяше се за онова, което щеше да ѝ разказва през този ден. Но много често асоциациите му го подвеждаха в друга посока, в паметта му изникваха забравени случки, хора, съдби, съвпадения, Василия често се шегуваше, че техните разговори приличат на игра с асоциации. Вие обичате джаз, така ли, Василия? Да, господин Дешев, успявам да си набавя някои плочи на Нат Кинг Кол и Майлс Дейвис, но докато още живеех при баща ми, ги пусках само когато него го нямаше, защото той не само не понася джаз, но се нервира от него, изпада в нещо като бяс. А вие не живеете ли вече с баща си, Василия? Живее самостоятелно, господин Дешев. Беше изпитал моментна ревност при представата млада и красива жена да живее сама в собствено жилище. Беше рядкост децата да не живеят с родителите си. Най-вероятно баща ѝ се беше оженил и не искаше нейното присъствие да вгорчава втория му брак. Най-вероятно високото му положение в партийната номенклатура му беше помогнало да се сдобие с отделно жилище за дъщеря си, с което беше изпълнил докрай бащинските си задължения. Но той не искаше да я разпитва за това. Заговори ѝ за тези 18 години след излизането си



Рисунка Далиани Георгиева

от затвора, които се бяха слели като една-единствена. Времето на тези 18 години беше лишено от звук, замръзнало в една точка, превърнало се в един-единствен и несвършиващ ден, проточен като изтъняваща нишка, която всеки миг ще се скъса. Като пространство без въздух, каза Емил. Като нощ без разсъмване. Как се нарича болестта, от която този човек боледува, ще питат хората. И ще си отговарят – загуба на бъдеще, това е неговата болест. Това е моята болест, Василия, вече от 18 години насам. През тези години нищо друго не се случи, освен че притеснявах ежеминутно семейството на Еленка с моето бродягало понякога лице, с моята неподстригана понякога коса, шръкнала във всички посоки, същинско плашило с поглед на пребито куче, което проси за милостта някой да премаже с камък жалкия му живот. Изражението на Василия беше толкова стъкнено, като че ли се беше вживяла в неговите думи, като че ли самата тя ги изричаше, като че ли се отнасяха за нея. Емил за пореден път се укори за егоистичната си нагласа да стоварва върху нея тежестта на собствената си съдба. Побърза да ѝ каже, че имало и друго през тези 18 години, имало моменти на пронизваща, стъписваща красота, в които той ставаше съсед на нещо, което не проумяваше и което го обливаше с благодат. Моменти на откъдна радост и мир, които с нищо не беше заслужил. Те го бяха спасили след разрива му с Роза и после за втори път му бяха подали ръка след излизането му от затвора. Явяваха се ненадейно като откровение, като глътка кислород от непознат и различен порядък. Обаяното в есенни цветове дърво на фона на залеза, разхвърляните облаци в пурпур и охра, краткотрайната им красота, безвъзвратно гаснещият ден, който никога няма да се повтори. Или разходките му по някоя софийска уличка през лятото, обезлюдена и притихнала под следобедната нежа, от нечий отворен прозорец долиташе съненото и небрежно разсвирване с арпежи на пианото, смесваше се с гургулчия зов и мигът се разтягаше до вечност. Или кротките жестове на Еленка, с които подреждаше масата за неделния обяд. Бялата покривка, обшитата с дантела, изпрана на ръка, а после излагана и прибрана в скрина. От нея се разнасяше уханието на домашен сапун и на слънце, на дом. И ореховата коса на сестра му, вдигната на кок. И бялата, искряща от чистота якичка на единствената ѝ рокля. Мигове, в които обичайният ход на живота го пронизваше до болка и той искаше да коленичи, преизпълнен с благодарност към всичко, което се случва с него.

Лежеше във влажното февруарско развиделяване в полуунес между реалността и съня с белия вол, спомените прииждаха едновременно и се преплитаха, припомняше си детството и едновременно с това си припомняше как беше разказал отделни епизоди от него на Василия и как беше наблюдавал деликатните, живи, вълнуващи черти на лицето ѝ, по които последователно се изписваха оживление или скръб, или тревожно очакване, или облекчение. Ето, той ѝ разказваше за малкото момче с къси панталонки и тиранти, на което леля Миня подаваше книжна кесийка със сладки, които тя е направила за някой от техните празници, детето се впишаше в ръката ѝ и радостно я целуваше, а тя го милваше по косата и той потъваше в уханието ѝ на мляко, канела и мед. Нямахше търпение да занесе въщи торбичката с роголаха и всички заедно да похапнат от тях. Най-много от всичко той обичаше тези сладки от ароматни стафили, сушени смокини, напрошени печени бадеми и канела, обичаше всичко, което леля Миня даваше не само за него, но и за сестра му Еленка, и за родителите му също. Още оттогава помнеше нейната астма, зловещото свирене на дробовете ѝ, пристъпите на кашлица и последвалия задух. Тогава някое от децата се изстрелваше в спалнята на втория етаж, за да донесе помпичката ѝ, с която впръскваше лекарство в устата си. Децата замръзваха около нея. Слушаха застинали все по-честото, все по-мъчителното поемане на въздух, като че ли леля Миня се бореше с огромни морски вълни. Очите ѝ се разширяваха и закръгляха, сякаш да изскочат от орбитите си, тя се обливаше в пот, чертите ѝ се разкриваха в предсмъртна ухала. След като пристъпът отминеше, тя изглеждаше още по-подпухнала и бледа от обикновено, но намираще сили да плесне с ръце, да се усмихне и да ги попита – а сега какво искате да ви направя за закуска, деца? Разказваше на Василия също за Самуел, неговия първи и най-добър приятел, с когото бяха млечни братя. Какво значи да имам млечен брат, мамо, не преставаха да пита малкият Емил, знаеше отговора прекрасно, защото майка му безброй пъти му беше разказвала, но му беше хубаво да го чуе отново. Самуел и Емил се били родили в един и същи ден през една влажна и гъждовна пролет, обясняваше майка му, една и съща акушерка тичала между двете къщи ту при едната родилка, ту при другата, докато не повикала подкрепление от болницата. Млякото на двете жени било неравномерно, понякога у едната почти спирало, така че другата кърмела чуждото бебене, а друг път положението се обръщало и така разменяли децата, важното било те да не отвикват да сучат, а да имат майчино мляко в изобилие поне до първата си годинка. Така майките разменяли децата си и децата сменяли майките си, смееше се майката на Емил накрая, а след този разказ той се чувстваше два пъти по-голям, два пъти по-силен и обичан, бъдещ Крали Марко, който щеше да надвие триглавия змей и да освободи народа си от жертвите, които всяка седмица трябваше да се поднасят на ненаситното чудовище. А не стана ли



Рисушка Далиани Георгиева

наистина така, насмешливо си помисли Емил, докато лежеше в просъница в мрачното и гъждовно разсъмване и се опитваше отново да заспи, за да може да изчака племенничките си и Еленка да минат през банята, така че и той да влезе в нея, без да ги забавя и безпокои. Разказваше на Василия за стъписването на Сами, когато за първи път видя у тях коледната елха. Бяха около шестгодишни. Баща му беше отсякъл от гората малък бял бор, който сега величествено разстилаше клоните си в неголемия хол. По него бяха нападнали снежинки от памук, беше обкичен с разноцветни стъклени топки, в които се отразяваха пламъците на запалени свецички. Рождественската елха и светлините ѝ бяха магически. Самуел застана като закован пред елхата и повече не продума, не помръдна, слушаше в захлас песента, която майка му и Еленка тихичко пееха, докато се съветяха около трапезата за Бъдни вечер. Самуел ги помоли да му я изпеят още веднъж и още веднъж, накрая започна да пее заедно с тях, докато бащата на Емил най-накрая не каза, че е време да сядат всички на масата. И защо трябва стаите да се прекадяват, питаше Самуел, и защо трябва да се ходи пред тези изображения и да се казват молитви, и кое е това, което прави пушек и тъй приятно мирише, може ли да му дадат и на него да занесе в техния дом? Може, разбира се, че може, щастливо отвръщаше

майката на Емил и заделяше от содената питка, от тамяна, от сармите и Емил не можеше да скрие гордостта си от своя млечен брат, защото колкото по-радостен беше единият, двойно по-голяма ставаше радостта на другия и силата им непрестанно се удвояваше. Заради млечното си братство се бяха сраснали повече, отколкото Самуел с породения си брат Даниел и със сестричката си Роза. Веднъж Сами дойде при майка му и извика: Аликъ бени! Майката на Емил се усмихна и го покани вътре в къщата. Възгласът означаваше – вземи ме, загръж ме, понеже моята майка има работа и няма кой да ме гледа, затова ме изпрати при теб да прекарам деня. После двамата винаги когато се викаха да играят на улицата, си прошенваха: Аликъ бени! Това стана тяхната парола, тайната им клетва, че винаги ще останат братя, че един за друг ще са тъй необходими, както за двамата е било млякото на двете им майки, което ги беше отхранило.

Ребром

Снежана Дончева

По телевизията говореха за очакваното предстоящо нашествие на вълци – по тези ширини от време на време профучават разхайтени глутници или заблудени единаци, защото климатът е особено благоприятен, за да се загуби човек. Но тя не чу предупреждението. Гащичките ѝ така се бяха впили в кожата там, където най убива. Мислеше си за ластичния кант, който щеше да среже по-късно, когато имаше възможност или дори и да нямаше, щеше да го среже не по-късно от половин час време.

Седеше и си мислеше за теб, но разбира се, само в промеждутъците, когато гащичките ѝ прощаваха за минута и тя си отгърхваше с облекчение. Присещаше се за теб и се сепваше, защото толкова спонтанни бяха тези минути на покой и толкова спонтанно ти ѝ се напряска преди не знам си колко време.

Тук, по тия ширини, в този от Бога забравен квартал на Б. лесно се засядаше човек с часове на някоя трапеза, в някоя пушилня или на терасата, ако не беше твърде студено. Та беше се заседяла тя и те чакаше погрешка, защото винаги те бе чакала тук преди. Но ти нямаше да дойдеш и тя, когато гащичките позволяваха, се сепваше, припомняйки си как те няма и няма да те има.

Часовникът на отсрещната стена предвидливо отчиташе малфункция след малфункция и голямата, а и малката стрелка препускаха по циферблата, така че бе трудно да се каже след колко завъртания всъщност щеше да е изтекла отсрочката за живот на еластичния ръб на дантеленото бельо. Една муха се разлагаше мелодраматично в чашата ѝ. Мелодрамата идваше от неистовото плацикане наляво-надясно, наляво и надясно, от едната до другата стена. Тя обаче не забелязваше дължините, които удавникът преборваше благодарение на волята си за живот, защото беше заета да чопли кожичките около ноктите си. Правеше го винаги, когато не знаеше какво да подхване, когато се намираше в неловка ситуация или, както в сегашния случай, ѝ се налагаше да чака. Естествено, в момента никой не ѝ налагаше нищо, а чакането се извършваше като привычка.

Ти вероятно няма как да знаеш за чопленето, понеже щом беше с теб, ръцете ѝ бяха заети с други дейности. В тези моменти тя се старееше да те забавлява, както може, затова чупеше пръсти, свиваше дланите си в юмрук, правеше разни форми, но само когато имаше лампа, която да направи сенките им да заиграят по стената, а когато стена нямаше, китките се виеха в странни тактове, от което ти се омагьосваше и забравяше каква е естествената стойка на човешката ръка. Сега нейната напрегнато кръжеше около гърлото на чашата, докато другата напрегнато се самоизлюпваше с помощта на нокътя на палеца, който къртовски разсъбличаше слоевете кожа на своите събратя.

Твърде скоро френетичните ръце откриха по-важно занимание и тя започна да пише нещо върху салфетка, всъщност няколко, приблизително целия салфетник. А турбофолк парчето, пуснато на телевизора в ъгъла, след като някой бе превключил новинарската емисия, продължаваше да лее скръбни вопли по загубена любов, кола или каквото там се пееше – тя така и не чу.

НАПИСАНОТО ОТ НЕЯ:

Спомням си как с баба и дядо отивахме на реката в летните месеци, как дядо ме учеше на жабки, а баба ми показваше кой камък става за пране и кой и за букова шума не го бива. Аз обаче така и не се научих да захвърлям камъка така, че да успее само да близне повърхността на водата, моите винаги цамбурваха гръмко и доникъде не стигаха. Виж, прането хич и не опитах, защото баба ми така и не даде да иззема ролята ѝ на перачка. Но за жабките ми беше тъжно и си спомням как се бях зарекла да се науча все някога, каквото и да ми струва, да успея в това начинание. Казвах си, че няма значение къде съм и къде отивам, стига на местата, които

преброждам, да има река, езеро, поток, абе, вода да има. Можеш да си представиш какъв ужас изпитах, когато осъзнах, че всичко, всичко е пресъхнало и реката от моето детство всъщност е била мираж. Дълго време се чудих защо ли не ми сплескаха още тогава главата с този огромен речен камък, с който баба ми переше, тази глава, която бе обречена на тревога в момента, в който усети животворната водна струя и съзря вълничките, които камъчетата образуваха в повърхнината, докато не се замислих, че и камък вероятно не е имало и всичко това беше една голяма заблуда, голяма конспирация, която съществуваше, за да ми носи страдание. Доскоро подхранвах илюзията за тази съдбовна безпътница, но истината е, че реки и камък имаше, просто аз никога не съумях да го запратя на отсрещния бряг.

В живота си често се скривам в сянката на онеправданите. Гледам из от тъмното с насылзени упрекващи очи и чакам проблемите да отминат. Годините си прекарах в мошеничество, успях да изглеждам сякаш светът трябва да ми се изплаща заради мъката, която бях принудена да изпитвам ежедневно, не, ежеминутно дори, и трупах съжаленията на хората като вехтошар.

Ти беше моят най-скъп тешител, аз бях твоето най-скъпо тешило. Дори не мога да изброя пътите, в които се събирахме тук – но каква безсмислица, ти никога няма да разбереш кое е това тук, – и ти ми даваше мир на безценица. Тонове, тонове мир, които аз гълтах ненаситно, без да си признавам, че всичко се изплюваше в секундата, в която ти ми обърнеш гръб, за да поръчаеш нещо или за да погледнеш през прозореца, или за да вдигнеш нещо, което аз нарочно бях съборила от масата.

Вероятно четеш това (или вече си се отказал) и се чудиш: и какво от това? Не мога, не мога да върна времето назад, но се надявам да разбираш какво усилие ми коства да изляза от скривалището си сега, да напусна уютната тъмнина и да събера всичкия изповръщан мир. Шепите ми са твърде малки, за да

мога да спася всичко, но здраво стискам пръстите и пазя от пролуки, за да изтича колкото се може по-малко. Сега, когато знам, че няма да се върнеш, макар и да си чакан, мога само да разчиствам сметките и да връщам това, което си ми дал. Да връщам всичко, което си е твое.

И завършила написаното без финал и без начало, тя погледна часовника на отсрещната стена. Стрелките все още препускаха, но тя някак си усети, че вече е време. Стана, скри се в тоалетната, където извади малката ножичка, която винаги държеше в чантата си, за да подгрязва изцъфтелите връхчета на косата си, и най-сетне сръза ластика на гащичките си. Сега дишаше спокойно. Оставаше ѝ само още нещо, за да може всичките сметки да са чисти. Отначало не се получаваше, вероятно беше твърде нежна в намерението си, но щом видя, че така не става, приложи малко повече сила. С един по-здрав напън направи първия пробод и съвсем скоро дълбаеше. Работата беше мръсна, за момент съжали Соня барманката, която трябваше после да се занимава с нейните бъркотии, но вече бе твърдо решена, а и да не беше, вече нямаше връщане назад. След няколко минути ножичката се счупи, но това не я отказа и без това с ръце беше по-удобно. Докато изхвърляше вътрешностите си през малкото прозорче над мивката – видя ѝ се твърде нехигиенично да ги пуска в тоалетната чиния, – чу вълчи вой и се изненада, понеже не беше чула предупреждението. Най-накрая стигна достатъчна дълбочина, бръкна в себе си и се съсредоточи в последната фаза на делото си. След малко се свърши и тя си тръгна незабелязано, беше ѝ леко, а и бельото не я стягаше вече.

Вълците продължиха да вият дълго след нейното заминаване. Реброто ѝ, адресирано до теб, също продължаваше да лежи на пода в тоалетната – една салфетка си беше запазила точно за този етикет.



Рисунка Далиани Георгиева

Бетмура



Рисунка Далиани Георгиева

Лорд Дансени

Има лека свежест в лондонската нощ, сякаш някой заблуден веселяк от дружината на ветровете бе изоставил своите другари в кентските възвишения и бе влязъл скришом в града. Павеата са влажни и лъскави. В ушите, които в този късен час стават особено чувствителни, отеква звукът от далечни стъпки. Все по-силно и по-силно расте ехото им, изпълвайки цялата нощ. Една фигура, облечена в черно наметало, минава наблизо и продължава с потропване в мрака. Някой, който е танцувал, се прибира у дома. Някъде балът е свършил и затворил вратите си. Жълтите му светлини са угаснали, музикантите са замлъкнали, танцуващите са излезли на нощния въздух, и Времето е рекло за него: „Нека бъде отминал и приключил, и измежду нещата що съм прибрал“. Сенки започват да се измъкват от своите големи сборища. Не по-малко безшумно от тия сенки, тънки и безплътни, се прибират по домовете си потайните котки. Тъй и ние, дори в Лондон, имаме своите леки предчувствия за приближаването на зората – същата, която птиците, зверовете и звездите зоват високо над необузданите поля.

В кой миг не зная, но усещам, че самата нощ е безвъзвратно съкрушена. Изведнъж ми се разкрива чрез уморената бледност на газените лампи, че улиците все още са тихи и нощни – не защото има някаква сила у нощта, а защото хората още не са се надигнали от сън, за да ѝ се възпротивят. Тъй съм виждал унили и раздърпани стражи, които все още държат древни мускети пред портите на дворци, макар че царството на владетеля, когото пазят, се е смалило до една-единствена провинция, която нито един враг не си е направил труда да завладее.

Вече е явно по вида на уличните лампи, тия засрамени служители на нощта, че върховете на някои английски планини вече са видели зората, че скалите на Дувър стоят побелели пред утрото, че морската мъгла се е вдигнала и нахлува навътре към сушата. Мъже с маркучи са дошли и мият улиците.

Ето – нощта е вече мъртва.

Какви спомени, какви причудливи мисли се тълпят в ума! Една нощ, току-що прибрана от Лондон от враждебната ръка на Времето. Милион обикновени, изкуствени неща, обвити за кратко в тайнственост – като просяци, облечени в пурпур и седнали на страховити тронове. Четири милиона души спят – може би сънуват. В какви светове са отишли? Кого са срещнали?

А моите мисли са далеч – при Бетмура, в нейната самота, чиито порти се люлеят напред-назад. Люлеят се и скърцат, скърцат на вятъра, ала никой не ги чува. Те са от зелена мед – прекрасни, – но никой вече не ги вижда. Пустинният вятър сипе пясък в пантите им, но не цдва страж да ги смаже. Не обикалят гвардейци стените на Бетмура, нито враг ги обсажда. Няма светлина в домовете ѝ, няма стъпки по улиците ѝ; тя стои там – мъртва и самотна – отвъд Хълмовете на Хап и аз бих желал да видя Бетмура още веднъж, ала не смея.

Минали са много години, тъй ми казаха, откак Бетмура е пуста.

За нейната запустялост се говори по кръчмите, където се събират моряци, и някои пътешественици са ми разказвали. Надявах се да видя Бетмура още веднъж. Казват, че отдавна е бил последният гроздобер в лозята, които помня, там, където сега е само пустиня. Бил сияен ден и хората от този град танцували край лозята, а тук-там някой свирел на калупак. Пурпурните храсти били разцъфнали, а снегът блестял върху Хълмовете на Хап.

Пред медните порти тълчели гроздето в каци, за да правят сирабуб. Била щедра реколта.

В малките градини на края на пустинята мъжете биели тамбанг и титибук и мелодично надували зутибар.

Навсякъде имало веселие, песни и танци, защото гроздоберът бил приключил, и щяло да има доволно много сирабуб за зимните месеци, и още госта, който да се разменя за тюркоази и изумруди с търговците, които слизат от Оксухан. Тъй се развали цял ден на своята реколта върху тясната ивица плодородна земя, що лежи между Бетмура и пустинята, която се среща с небето на юг.

А когато жегата на деня започнала да намалява и слънцето се доближило до снеговете по Хълмовете на Хап, звукът на зутибар още звънтял ясно от градините и ярките грехи на танцуващите още се виели между цветята.

През целия ден трима мъже на мулета се забелязвали как прекосяват Хълмовете на Хап. Напред-назад криволичели, следвайки пътя, който се спускал все по-ниско и по-ниско – три малки черни петънца върху белия сняг. Първо ги видели рано сутринта, близо до билото на Пеол Джаганот, и сякаш идвали откъм Утнар Вехи. Цял ден наблюдавали. А привечер, точно преди да бъдат запалени светлините и цветовете да се преобразят, се появили пред медните порти на Бетмура.

Носели жезли, каквито носят пратениците в онези земи, и били мрачно облечени, когато танцорите ги обкръжили със своите зелени и лилави одежди. Европейците, които присъствали и чули предаденото послание, не разбирали езика и само уловили името Утнар Вехи. А съобщението било кратко и се предавало бързо от уста на уста, и почти веднага хората погналили лозята си и започнали да напускат Бетмура – повечето на север, а останалите – на изток. Те бягали от спретнатите си бели домове и се стичали през медната порта. Тътенът на тамбанг и титибук внезапно секнал, заедно със звъна на зутибар, а калупакът замлъкнал миг след това. Тримата страни пътници се върнали по пътя, откъдето били дошли, веднага щом било предадено посланието. Това бил часът, когато светлина би трябвало да се появи в някоя висока кула, и прозорец след прозорец да излее в здрача своето плашещо лъвовете сияние, а медните порти да бъдат залостени. Но не блеснала нито една светлинка от прозорците тази нощ и никога след това, а медните порти останали широко отворени и никога не се затворили. Издигнал се звукът на червените огньовете, пукащи в лозята, и ритъмът на стъпките, бягащи тихо. Нямало виковете, нито други звуци, само бързото и решително бягство. Те бягали тъй тихо и пъргаво, както диви стада се втурват, когато внезапно видят човек. Сякаш се било случило нещо, от което се били страхували от поколения, и от което можело да се избяга само мигновено, без време за колебание.

Тогава страх обзел и европейците, и те също избягали. А какво било посланието, още не съм узнал.

Мнозина вярват, че това било послание от Туба Млийн – загадъчния император на онези земи, когото човек никога не е виждал – съветващ да се изостави Бетмура. Други казват, че посланието било предупреждение от боговете, незнайно дали от приятелски или от враждебно настроени.

А трети твърдят, че Чумата върлувала по редица градове отпътък хълмовете в Утнар Вехи, следвайки югозападния вятър, който от седмици духал през тях към Бетмура.

Някои казват, че ужасната болест *гнусар* била по тримата пътници и че дори капела от мулетата им, и предполагат, че те са били тласкани към града от глад, но не посочват по-добра причина за такова страшно дело.

Но повечето вярват, че това било послание от самата пустиня, която владее цялата земя на юг, изречено с нейния особен вопъ към тримата, що познавали гласа ѝ – мъже, които нощем спели без палатки върху пясъчната пустош, а през деня намали нужда от вода, мъже, които били там, където се

чува шепотът на пустинята и били научили нейните желания и злоба. Казват, че пустинята имала нужда от Бетмура, че желаела да прекоси нейните прекрасни улици и да изпрати в храмовете и домовете ѝ бурните си ветрове, обгърнати в пясък. Защото в старото си зло сърце тя мрази звука и вида на хората и иска Бетмура да бъде тиха и необезпокоена, освен от странната любов, която тя шепне на нейните порти.

Ако знаех какво е било това послание, което донесли тримата мъже на мулета и предали под сянката на медната порта, мисля, че бих отишъл да видя Бетмура още веднъж. Защото голямо желание ме обзема тук, в Лондон, да съзра отново този бял и прекрасен град; и все пак не смея, защото не зная опасността, пред която бих се изправил – дали рискувах яростта на неизвестни и ужасни богове, някаква неназовима и бавна болест, проклятието на пустинята, мъчение в някоя малка кулия на император Туба Млийн или нещо, за което пътешествениците не са разказали – може би още по-страшно.

Превод от английски: ДИМИТЪР ДЪКОВСКИ

Публикуван за пръв път в сборника *A Dreamer’s Tales* (1910).

Н О В А Б Ъ Л Г А Р С К А

Ния Колаксъзова

(...)

тук-там, понякога далеч във твоите представи, денят ти се превръща в чужда нощ, разцъфва цвете, там където ти си му поставил пределно ясно границата между страх и мощ, щом силите напуснат остарелите ти пръсти, цигарата ще падне във устата на провала, тогава мъчно ще си спомняш миговете пъстри, тогава образът ми несъмнено ще те наранява. когато изледнее и последната въздишка, а утрото и залезът се слят във едно, тогава разумът ти ще изниже тънка нишка, тогава ти ще се превърнеш в най-красивото дърво. и вечността с предела ще се срещне, тук-там, далеч във твоите представи, а младостта отново ще да блесне, и догмите си вечни тя ще ти застави.

(...)

по пловдивските улици ме среща винаги Носталгия – със вестник във ръка, с усмивка на лице, захожда нямо, тихо, присяда някъде във въгъла, понякога дори и прием заедно кафе. и често ми се смее, дори и без причина, навярно са за присмех човешките съдби, какво ѝ трябва друго - коварна е, наистина, едно кафе, една лула и глупави мечти. и всяка идна вечер, отново съм сама със нея, потънала в олющеното канapé на някой бар, а тя наздраве вдига шумно, със халба пестелива бира, изплювайки костиците на спомен твърд и стар.

(...)

обгръща ме порядъчната тишина на твоето присъствие – един воал на всичко премълчано, един катарзис в жизненото ти нещастие, което често ме превръща в нулево начало. възраждаш ме от мнимите отломки на съдбата, мен - дявола на чуждата поквара, а споменът за болката ти носи глупава наслада, която се превръща в творчески подем. ти пишеш, за да съществувам аз - двурога, болестна, а може би за теб прекрасна, ликът ми те праща към кармичен дисонанс, посредством който пак и пак да те съгражда. и с всеки смисъл, който ти придавам, изтръгвайш думите от гърлото си още по-умело, ти пишеш, за да мога аз да те създавам, да бъдеш протеже на най-великото ми дело.

Комични моменти възникваха по всяко време: Андрю О’Хейгън разказва за своето 15-годишно приятелство с Една О’Брайън

През последните десетилетия от живота на Една О’Брайън двамата писатели стават близки приятели. О’Хейгън говори за тяхната дълбока връзка и за последното им пътуване до Ирландия

Андрю О’Хейгън

Запознах се с Една О’Брайън в една мека пролетна вечер през 2009 г. Закъснявах за парти по случай 70-ия рожден ден на Шеймъс Хийни и взех такси, което с ръмжене спря на местоназначението. Вратата на къщата се отвори рязко и О’Брайън се появи на тротоара като Офелия, излязла от бурениялия поток. Тя беше видение с бухнала коса, облечено в черно кадифе. Подаде пари през прозореца, очевидно раздразнена от някакъв спор с шофьора, а когато се обърна, хвана ръката ми и направи излияние в стил Джойс, или вероятно може би в стила на човек, живеещ в Глазгоу.



Рисунка Далиани Георгиева

– Как мразя англичаните. А Вие?
– Не през цялото време – отговорих, усмихвайки се.
– Вие сте онова шотландско момче – каза тя.
– А вие сте момичето от провинцията¹.
Отстъпих към таксито, което не беше тръгнало.
– Бих искал да ви покана на вечеря във вторник.
– Къде? – попита тя.
– Уолсли?
– Чудесно. Пускайте ъглова маса. Масата на Лусиан Фройд². Ако той не е там, винаги ми я дават.
И така започна нашето приятелство, родено от остроумните ни закачки. В уречения час, във вторник, Една пристигна, обгърната в още повече пластове грехи от коноп и щом седнахме на масата на известния художник, веднага поръча вино Сансер. Разговорът потръгна бързо – говорихме за детството, любовта, Ирландия и Шотландия, издателската индустрия, Харолд Пинтър. Сервитърът – мисля, че беше португалец – непрестанно беше отпращан от Една, когато се приближаваше, за да вземе поръчката ни. Накрая го задържах за ръкава и я принудих да си избере нещо.
– Бихме искали порция малки картофи.
– Моля, мадам?
– Малки картофи. Имате ги. Много са вкусни. Сервитърът изглеждаше твърде объркан.
– Можем да вземем стек тартар? – предложих аз. – Суфле, може би?
– Цареше голям глад – каза тя на сервитъра. – В Ирландия, в Шотландия. И тези малки картофи са от решаващо значение.
След кратки преговори се договорихме за поръчката. Спомням си, че включваше херинга, малки препечени филийки, червено месо и малки картофи. В края на вечерята вече бяхме приятели с Една и установихме, че сме сродни души в професионален план. Тя искаше да промени издателите и литературните агенти, искаше да ѝ прочета нещо, искаше още вино. А историите извираха от нея, разкривайки необикновен, неподправен талант. Една беше новатор, дързък артист, проницателен анализатор на човешката природа и глупост.
Комични моменти възникваха по всяко време. Една беше толкова напрегната и тревожна, че на моменти успяваше да саботира всяка своя възможност за успех. Често казваше, че приятелството е благодат, но също толкова често имаше опасения, че някой доброжелател би могъл да се превърне в проклятие. Разсмиваше ме и в случаите, в които беше крайно нетолерантна. Тя носеше в себе си усещането на онеправданите, че са изиграни и имаше основание за това – нейната борба винаги е била истинска. Гневът ѝ беше мотор, който ѝ даваше енергия.
Дълго време редовно ми се обаждаше по телефона и говореше за своето „трудно положение в момента“. Излежда ѝ допадаше фактът, че двамата писатели се борят поотделно и заедно, преследвайки своите цели, а инстинктът ѝ за приятелски отношения ѝ подсказваше кога да навлезе в по-дълбоки води. „Възможно е да се нараним“, казваше тя и по лицето ѝ се изписваше тревога, докато седяхме в кухнята ѝ под известната снимка на Бекет, направена от Джейн Боун. „Понякога се чувстваше много самотен и ми звънеше късно вечер“, каза тя за Бекет. „О, Андрю, винаги се пази от човек, който ти се обажда късно вечер. Това е всичко, което мога да ти кажа“.
Веднъж Филип Рот ми каза: „Тя е много важна част от този свят, нали?“. Поводът беше премиерата на пиесата на О’Брайън *Haunted*. Една и Рот бяха приятели от 60-те. Тя се къпанеше в стандартите, които той следва, в неговото усърдие, но не винаги и в редакторските му решения, заради които веднъж била готова да го низвергне. Тази вечер обаче отношенията им бяха чудесни и той се появи в театъра, горд, както призна, че познава тази непокорна ирландка, създава толкова смела проза. Една често признаваше, че отношенията ѝ с някои от по-отдавнашните ѝ приятели са преминали през много изпитания; не бях сигурен обаче дали изпитанията са дошли от тях или от нея. (От тях, намекваше тя.)

¹ Дебютният роман на Една О’Брайън от 1960 г. носи заглавие „Момичето от провинцията“. Той е забранен в родната ѝ Ирландия заради подхода на авторката към представянето на женската сексуалност. – Б. пр.
² Британски художник (1922-2011), известен като един от най-изтъкнатите английски портретисти на XX век. – Б. пр.



Една О’Брайън и Андрю О’Хейгън

Никога не се притесняваше да говори по въпроса за секса или ролята, която той понякога играе за усложняването на едно приятелство. (Имала е кратка авантюра с Рот, но всичко бързо е отшумяло.) Това, което най-много харесваше в мъжете, които бяха и писатели, беше тяхната отдаденост на професията (писането). Допадаха ѝ разговорите с други писатели, търсеше насоки и най-вече насърчение и подкрепа, докато вървеше по своя път напред.
На късен етап от живота ѝ прекарахме една седмица в графство Клеър – мястото, където е живяла като дете. Няколко пъти по време на пътуването тя сподели страховете си, че настоящето се отдръпва от нея и ѝ отнема способността за контрол върху собствената ѝ биография. В хотела, в който бяхме отседнали, ми каза, че в миналото е идвала тук, разглеждала е църквите и камбанариите, и е изпитвала дълбока тревога за синовете си и безнадеждния си брак. Някои писатели били груби към нея в онзи тежък момент. „Елизабет Боуен, добави Една, беше толкова снисходителна. Поглеждаше ме и шептеше: „Ти си много луда. Много луда“. Беше права“. Качихме се на колата и потеглихме към езерото Лох Дерг. Една каза, че винаги усеца голямо напрежение около себе си. Смяташе, че някои хора не са ѝ простили заради книгите, които е написала, и не приемат добре желанието ѝ да бъде погребана на остров Инис Кеалтра (т.нар. Свят остров). Насочихме се натам, за да хвърлим поглед към мястото от брега на р. Шанън.
– Защо искаш да бъдеш погребана там?
– Защото мястото е красиво. Уединено е. И е пълно с птици. И дърветата не са отсечени, и е диво. Има стар манастир, покрит с лишеи. Много малко хора са погребани там, така че, ако мъртвите общуват, няма за какво толкова да се тревожи. Мисля, че мога да бъда погребана в селото, където е гробът на майка ми, но предпочитам този дом, намиращ се в пълна изолация. Минахме покрай река Боу. Аз шофирах и тя сложи ръката си върху моята. „Радвам се, че дойдохме заедно. Не бих искала да се случи по друг начин – това е истината“. След няколко минути слязохме до брега на Шанън и успяхме да видим острова през завесата на косо падащия дъжд.
–О, Андрю – каза тя, – казвала съм, че не се страхувам от смъртта, но започвам да преосмислям това твърдение.
– Какво те плаши?
– Неизвестното. Нищото може би.

Превод от английски: РУЖА МУСКУРОВА

Източник: „Гардиън“, 27 септември 2025 г.